

Poštnina plačana v gotovini.

SVOBODNA

ŠT. 4-5

MLADINA

Vsebina:

Lojze Udè: Kulturni boj. — Vinko Košak: Vèrujmo, vèrujmo. — Ivo Grahor: Denar. — Ivo Premec: Svetovno gospodarstvo v l. 1927. — Vladimir Premru: Naša vera. — Milena Mohoričeva: Raztresene misli. — Oton Berkopec: Izgnanec. — Alfonz Gspan: Drevo na skali. — Fran Onič: Košnja. — Lojze Udè: Kaj je narod. — ZAPISKI: Gledališki zapiski (Kreft). Pravica samoodločbe pred sodiščem (Kermauner). Umetnik in politika (Udè). Franu Albrechtu et consortes (Košak). Maksim Gorkij (I. P.). — PROTOKOL: Miletič, demokrati, klerikalci in »Mladina« (L. U.). Joca Jovanović in Slovenci (Baebler). Izjava. — PRILOGA: Ivo Sever: Pro domo. — Poslano urednikom »Jutra«, — Poslano Franu Albrechtu. — PLATNICE: Hlapci.

**Uredništvo
in uprava:
Ljubljana
Miklošičeva
cesta št. 4**

1928

**Cena
10 Din**

SVOBODNA
MLADINA
MESEČNIK ZA SODOBNA SLOVENSKA
KULturnA VPRAŠANJA

„Svobodna MLADINA“ izide
osemkrat v šolskem letu in
stane letno Din 40—, za dižake
Din 30 —; za inozemstvo Din
10— več.

ROKOPISOV ne vračamo. —
Naročnino, reklamacije pošil-
jajte samo upravi: Miklošičeva
cesta šte. 4, Ljubljana.

Odgovorni urednik: Lojze Udè.

Urednika: Alfonz Gspan in Vinko Košak.

Izdaja za Konzoreij »Svobodne Mladine« v Ljubljani: Lojze Udè.

Za tiskarno J. Blasnika nasl.: Mihael Rožanec.

Vsi v Ljubljani.

— Za vsebino člankov odgovarjajo pisci sami. —

Naročnikom.

„Svobodna Mladina“ bo prenehala izhajati

če ne boste takoj poravnali naročnine za leto 1928.
Pričakujemo, da ni med našimi naročniki tako brez-
srčnega in brezvestnega človeka, ki bi s svojo zani-
kernostjo v plačevanju naročnine pomagal našim
nasprotnikom zrušiti edino svobodno tribuno na
Slovenskem.

**! Naš finančni položaj !
je kritičen! !**
Pomagajte!
Plačajte naročnino!

Lojze Udè:

Kulturni boj

I.

V boju za duhovni in fizični obstanek Slovenci še nismo dosegli onega položaja, s katerega bi se mogli razgledati po svetu in življenju s tistim mirom, ki je potreben, da človeško življenje prestane biti mehanično gibanje po zakonu akcije in reakcije ter zadobi neko svojo stalno smer. Tudi smo morali v vrvežu 19. stol. nasproti novim vprašanjem in pojavom družabnega življenja zavzeti stališče s toliko hitrico, da si pri tem nikdar nismo mogli ustvariti jasne, lastne sodbe. Ni čuda torej, da se moramo Slovenci ukvarjati še s problemi in vprašanji, ki so jih drugi narodi že rešili. Poleg tega se moramo ukvarjati s problemi in vprašanji, s kakršnimi se drugi narodi sploh niso nikdar ukvarjali s toliko intenzivnostjo kakor mi n. pr.: ali smo Slovenci narod ali ne. Ko bi mi toliko sile, kolikor smo jo potrošili v raznih dvomih in pomišljanjih, uporabili za svojo rast—kje bi že Slovenci bili! Tako pa visi nad nami prekletstvo grehov in površno rešenih problemov v preteklosti, prekletstvo strahopetnosti in nesamostojnosti, lakajskega posnemanja gesel, misli in idej, ki so se porodile v drugih narodih ter kakor mora ovirajo naše narodno dihanje.

Le odločen kulturni boj nas more premakniti z mrtve točke, na kateri smo, tako mislim.

Kaj razumeva pod besedo »kulturni boj« slovenska javnost in kaj mislim, da se pod to besedo mora razumeti, o tem hočem govoriti najprvo. Pravilno razumevanje besed »kulturni boj« in posebej »kultura« se mi zdi predpogoj za boljše razumevanje ostalih vprašanj, ki jih moramo danes reševati. Pa če to tudi ni tako, če se motim, je vsaj eno gotovo, da je urejen razgovor neobhodno potreben, da pridemo do trdnejših zaključkov.

II.

Pod izrazom »kulturni boj« razumevajo navadno boj proti katoliški cerkvi in sicer ga imenujejo tako po boju, ki ga je borila protestantska Nemčija pod Bismarckom proti katoliški cerkvi po vatikanskem koncilu 1869/70 l. Proti temu izrazu ne bi mogli ničesar imeti, ko bi boj za katoliško cerkev in proti njej bil ves boj, ki se bije v območju tega, kar v našem času zaznamujemo z besedo kultura in ko bi poleg tega bil boj, vojevan z izključno političnimi sredstvi nasilja sploh kulturni boj. Beseda kultura danes ne prenese takega utesnjenja. Celo za kakršenkoli

boj za katoliško cerkev in proti njej se mi zdi izraz »kulturni boj« zelo nesrečen, ker more v zvezi s tem, kar hočemo z besedo »kultura« povedati danes ter v zvezi s splošnim razpoloženjem slovenske javnosti, ki je vsa proti »kulturnemu boju« zavesti nekatere v molk, ko bi morali govoriti, druge pa celo v neupravičeno nasilje. V take zablode zavaja nekritično, lakajsko pomenanje tujine in njenih izrazov. Koliko sužnosti povzroči ena sama nekritično sprejeta beseda...

Če bi na vprašanje, ali je boj za katoliško cerkev in proti njej ves boj, ki se bije v območju tega, kar zaznamujemo z besedo »kultura« odgovorili z »da«, bi v zadnji posledici pomenilo to, da v tem območju, v nekatoliških deželah n. pr. v Srbiji, v skandinavskih deželah, v Rusiji in v Indiji ni nobenega boja in koncem vseh koncev celo, da v teh deželah sploh ni kulture. Abotnosti take trditve mi, mislim, ni treba še dokazovati. Obenem pa nam je že iz te relacije takoj jasno, kako čisto mršav in relativen pomen se podtika izrazu »kulturni boj«, če se razumeva pod njim le ali predvsem ta boj.

III.

Kaj moramo torej pod izrazom »kulturni boj« razumeti, da ne bomo nasilno zoževali vsebine pojma kulture? Predno moremo odgovoriti na to vprašanje, si moramo biti seveda nekoliko bolj kakor v II. poglavju na jasnem, kaj beseda »kultura« pomeni.

Ni je morda besede, ki bi se danes bolj pogosto rabila, kakor se uporablja ta beseda; a ni je tudi besede, ki bi se uporabljala bolj zmedeno in jasneje dokazovala današnje razdrapano duševno stanje človeštva. Prvi trenutek se zdi, da je naravnost nemogoče določneje opredeliti pojem te besede. Toda dejstvo, da se ta beseda uporablja tako pogosto in da ljudje skušajo z njo nekaj povedati, sili človeka, da poizkusi določiti pomen, ki naj velja fiksno vsaj za njega samega, če si že ne more priboriti splošne veljave. Le tako se je mogoče s tem človekom vsaj pogovarjati, mu ugovarjati ali pritrjevati.

S samo etimološko metodo nam pri opredeljevanju tega pojma menda ni dosti pomagano, ker je le zelo težko vzdržati logično kotinuiteto premikanja pomena te besede. Znano je, da beseda kultura prihaja od latinske besede colere, gojiti, obdelovati; takrat seveda predvsem polje. Tekom časa pa je beseda izgubila svoj specifični pomen obdelovanja polja in se je uporabljala v pomenu obdelovanja, oblikovanja sploh, katerihkoli predmetov že. Zato moremo govoriti o različnih kulturah: o duševni, materialni, znanstveni, juridični itd. kulturni in pomeni kultura tukaj neko objektivno stanje obdelanosti, izoblikovanosti nekega predmeta. Ker je v tem pomenu beseda vrednotno čisto nevtralna, zato si moramo pomagati še z »visoka«, »majhna«, pa tudi s tem največkrat ne označimo nič več kakor neko intenzivnost formalno-

logične izpopolnjenosti, ne pa življenske vrednosti. V njenem odnosu do subjekta, v pomenu obdelovanja, oblikovanja (kulturno delo) in v označenju onih, ki obdelujejo, oblikujejo (kulturni delavci) moremo govoriti o nemški, ruski, meščanski, proletarski itd. kulturi, s čemer pa zopet samo po sebi nosilce nekega duhovnega stanja odn. napora. O sami vrednosti tega duha s tem še ni izrečena sodba. Potrebna je v vsakem primeru analiza z merilom življenja celega človeka in človeštva. V življenju nikdar ne gre za obdelovanje, oblikovanje sploh, temveč, vedno le za tako in tako obdelovanje, za tako in tako izoblikovanost. Ker moramo oblikovati tudi človeka, sebe in druge, ker je človek najbolj razvito bitje ter je njegovo življenje najdragocenejše, zato v življenju vedno vrednotimo po vzoru človeka, o katerem mislimo, da se življenje ohranja in pospešuje ter zadobiva smisel in vrednost. To vrednotenje se vrši največkrat čisto nehote in podzavestno in morejo iti mnenja po življenskem in svetovnem naziranju daleč narazen. Bistveno je pač, da človek stoji v središču pozornosti, ko govorimo o kulturi, človek, ki mu je dano, da življenja človeštva kot vrste ohranja in pospešuje in sebe ter druge v sedanjosti oblikuje za bodočnost v onem pravcu, v katerem se mu zdi, da bo to doseženo. Stvarnik je dal človeku možnost, da se ohrani, da napreduje k velikim ciljem, predpisal mu je večne zakone, po katerih se mora ravnati, če noče hirati in poginiti. V izpolnjevanju teh zakonov more človek pričakovati Njegove pomoči. Odločitev, ali se hoče po njih ravnati, pa je prepustil človeku samemu. Če bo poginil, bo sam kriv. Kakšen naj bo človek, da se bo njegovo življenje ohranilo in pospeševalo, da bo imelo smisel in vrednost, je osrednje kulturno vprašanje. Kakšen naj bo človek, da bo kulturnen, bi se moglo glasiti glavno vprašanje človeškega življenja.

Že zgoraj sem rekel, da gredo mnenja o tem precej daleč narazen, tem bolj, ker obstoje svetovna naziranja, ki sploh zanikajo smisel človeškega življenja. Ker pa je globoko v človeku vera, da je resnica le ena in da je le eno svetovno naziranje tej resnici najbližje (kdor tega ne prizna, naj bo dosleden in naj se ne vmešava v prepir, ki mora biti po njegovem prepričanju nujno nesmiseln); ker je nadalje v vehementnem govorjenju o kulturi čutiti tendenco ravno s to besedo izraziti vse ono, v čemer je bistvo, smisel in vrednost človeškega življenja, zato je tudi le eno pojmovanje kulture resnici najbližje, zato je treba vendarle poizkusiti dati besedi kultura tak pomen, da te besede ne bo treba vezati še s kakimi pridevniki (duševna, materialna, francoska, meščanska, proletarska itd. kultura) ter bo že s tem, da to besedo izrečem, povedano, kaj mislim. Ta potreba je tem večja, ker v istem območju konkurira z njo beseda civilizacija. Tudi nujno potrebna ekonomija izražanja nas torej sili dati besedi kultura samosvoj, fiksen pomen.

Gre najprvo zato, da določimo, ali naj iščemo ono, kar na človeku in oni človeški skupini, ki ji pravimo narod, označimo s kulturo, v njegovi notranjosti ali zunanosti in če v notranosti, ali s težiščem v čustvenih ali umskih silah in nadalje, da konkretno imenujemo tiste lastnosti, ki se nam zde kulturne vrednote t. j., kakor smo zgoraj rekli, človeško življenje ohranjajoče in pospešujoče, dajajoče mu smisel in vrednost; z drugo besedo: katere sile in lastnosti naj človek razvija v sebi in drugih, da ga moremo imenovati kulturnega.

Prvi migljaj, v kateri smeri nam je iskati pravega življenjskega pomena besede kultura, dobimo, ako se postavimo v položaj, da sodimo n. pr. o Indijcih in Kitajcih. Da ta dva naroda nimata kulture, tega si, mislim, ne upa nihče trditi. Gotovo pa je, da na zunaj ta dva naroda, če pogledamo samo na sedanost in v primeri z Evropo, nimata pokazati bogvekaj. Kje je torej ono, kar nam daje pravico, da ju vendarle imenujemo kulturna. Gotovo v njuni notranjosti, v njenem duhu, v izrazih tega duha po njunih mislecih in v po tem duhu narekovanih odnosih človeka do človeka; saj se v srečanju in ravnanju človeka s človekom najbolj jasno kaže, kaj je v njegovi notranjosti.

Drugi migljaj dobimo, če premišljujemo neko razlago našega plebiscitnega poraza na Koroškem, po kateri so zmagali Nemci zato, ker so menda kulturno močnejši od koroških Slovencev. Kdor pozna nekoliko koroške Nemce in njihove idejne voditelje dr. Martina Wutteja, Perkoniga in druge ter njihove spise, kdor pozna še koroške narodne odpadnike, pa govori o kulturno močnejših Nemcih in odpadnikih, ta očitvidno misli, da je kultura gospodarska premoč in smotrna železna konsekvantnost borbe proti nekemu narodu z zastrupljanjem človeške duše ter izpodjedavanjem človekove samozavesti.

Tretji migljaj pa najdemo v opazovanju tekme v rabi besed kultura in civilizacija. Če gledamo po spisih zrelejših mislecev, ki rabijo besedo civilizacija (le na ta način in ne samo z etimološko metodo, nam je mogoče določiti njen sedanji objektivni pomen), moremo kmalu opaziti, da jo navadno rabijo namesto izraza materialne kulture, vendar pa tudi še za neke pojave, ki jih je težko uvrstiti pod pojem duševne ali materialne kulture n. pr. za organizacijo (civis, civilis, civitas = meščan, državljani, državljanski, državljansko pravo, država; civilizacija = skupnost dobrin in vrednot, ki so možne le v urejeni, državno organizirani družbi). In še dalje, se zdi, sega pojem civilizacije, prav v območje duševne kulture sega, ko si prisvaja zase tudi umsko izobrazbo človeka: znanje, pismenost itd. Zdi se, da poleg civilizacije ni več prostora za izraz »materialna kultura« in se tudi pojem izraza »duševna kultura« zoži zgolj na čustvene tvorne sile in na lastnosti, ki poganjajo iz njih. Ali pa mi narekuje te besede že lastno življenjsko in svetovno naziranje, da vidim nekaj, česar drugi ne vidijo? Ni nemogoče. Kljub jasni zavesti te mož-

nosti pa mislim, da bi bilo mogoče v kaki obširnejši razpravi upravičenost takega ločevanja še močneje podpreti, mu dati mnogo objektivnejšo veljavo in ga prikazati kot izraz nekega novega, silnega, čeprav še dokaj nejasnega stremljenja v slovenskem narodu in v vsem človeštvu, ki še veruje v življenje in bodočnost. Proti enostranski materializaciji in prehudi racionalizaciji ter mehanizaciji življenja gre to stremljenje.

Kadar torej govorimo o kulturi, moramo misliti predvsem na srce. Kultura je tako obseg vseh vrednot, ki koreninijo v človekovih čustvenih silah in ki so vedno ter v vsakem času pomenile človeštvo pri življenju, zdravju in moči vzdržujoče vrline: ljubezen, pogum, iskrenost, resnico-, pravico- in svobodoljubnost. Po tem, kako se v nekem narodu v vsakdanjem življenju te vrline kažejo v srečanju moža z ženo, v odnosu starišev do otrok in otrok do starišev, v razmerju od človeka do bližnjega človeka, izven lastne rodbine, svojega stanu, sloja, razreda (ne v strogo marksističnem pomenu te besede) in naroda, se določuje kultura posameznika, stanu, sloja, razreda in naroda. (Pribijam ta etični princip, ki je za življenje večnega pomena in od katerega moramo izhajati v vsem svojem delu. Seveda je pri tem treba vedno ohraniti tudi smisel na dejstva. Tako je treba v glavni smeri stremljenja po zmagi tega principa v človeškem življenju imeti n. pr. stalno pred očmi dejstvo, da ima pravi smisel le ljubezen močnih do slabejših, močnih po kapitalu, izobrazbi ali kaki drugi neprirojeni okolnosti, in velja za slabejše le princip, da močnejših ne sovražijo že kar apriorno ter drugo dejstvo, da pritisk močnejših na slabejše ljubezen zelo otežuje in večkrat naravnost onemogoča, sprevrača v sovraštvo kot neizogibno glavno gibalno silo zatiranih. Težišče krivde za poostritev nasprotij v človeški družbi je pač vedno pri močnejših; saj drugače niti biti ne more. Vendar pa je tudi pri tem smisel za dejstva treba še vedno pomniti, da sovraštvo nikdar ne more biti princip življenja, temveč ga je treba smatrati kot prehodno tragično dejstvo, ki ga je treba odpraviti s tem, da odpravimo predvsem tiste vzroke, ki so pri močnejših).

Razum, za katerim je ljubeče, pogumno srce, gleda v življenje čisto drugače kakor razum, za katerim je slabotno srce. Vzor vseh mora biti človek, približan oni podobi, po kateri je bil ustvarjen, če govorim v svetopisemskem jeziku: božji, cel človek, bojevnik. Vera v človeka je vera, da vsi ljudje nosijo v sebi možnosti približevanja temu vzoru, da so vsi poklicani. Le kulturni delavci, ki prižigajo ta vzor, to vero v človeških dušah, so kulturni delavci v pravem pomenu besede. Drugo je šarlatanstvo in igrakanje.

In civilizacija? Civilizacija je vse ono, kar je s človeškim naporom pridobljeno in stvorjeno, pa ni kultura, torej obseg vseh dobrin, sredstev, ki služijo človeškemu življenju in olajšujejo dosego omenjenega kulturnega cilja: hrana, stanovanje, obleka,

sredstva za premagovanje daljave med ljudmi in za občevanje z njimi (tudi znanje in pismenost) ter organizacija. Obstoja zavisnost med kulturo in civilizacijo v tem smislu, da je v bolj civiliziranem svetu dana večja možnost višje kulture kakor v manj civiliziranem, nikakor pa ne v tem smislu, da je z visoko civilizacijo zakonito nujno združena tudi sorazmerno visoka kultura. Povsod tam to ni, kjer je obrnjena pozornost ljudi zgolj na civilizatorični napredek. Civilizacija pa mora biti dekla kulture, civilizacija mora služiti človeku in ne človek civilizaciji; to mora biti bojno geslo rôdu, ki hoče brezpogojno živeti človeka vredno življenje, ki v borbi za življenje noče biti suženj vsaj tega, kar po njem nastaja, ko je že njegova zavisnost od zunanjega, ne od človeka stvorjenega sveta dovolj velika.¹ Človek naj se vsaj sam ne uničuje, ko je že drugih nevarnosti dovolj. Odpraviti je treba barbarstvo sredi civilizacije, raztrgati blesteči videz in pokazati na večno živo dejstvo človeka, za katerega kulturno okrepitev mora biti vse, kar imenujemo civilizacija.

IV.

Ko smo torej več ali manj srečno določili, kaj je kultura, se vrnimo nazaj k vprašanju, kaj je kulturni boj. Sedaj nam ni težko odgovoriti, da je kulturni boj vsak boj za poživitev in okrepitev človeškega srca in vseh onih vrlin, ki jih je zmožno le močno srce.

Zakaj pravim poživitev in okrepitev?

Ko se človek rodi, ga sprejmejo med se ljudje, že z nekimi fiksnimi nazori v družini, v šoli kakor družbi. Najrazličnejše organizacije z nekim stalnim ciljem, z zahtevo neke določene nastrojenosti duha v svojem članstvu ga doraščajočega vabijo medse. Mnogim organizacijam početek pa je že laž. Toda naj so se nekatere organizacije porodile tudi v borbi za neko veliko resnico, vendar se resnica v tistem trenutku izprevrže v laž, ko se ideja, ki je to organizacijo rodila, mehanizira, ko izgubi stik s človeškim življenjem nekega razdobja, ko se cel, borben človek, človek z močnim srcem, ki je nujno stal v početku take organizacije, raztrga in je njegovo spoznanje samoumsko ter ne predvsem iz močnega srca. Največja resnica, za katero v borbi je nastala neka organizacija, postane laž v tistem trenutku, ko člani te organizacije njen statut začenjajo zamenjavati z idejo, ki je to organizacijo rodila. Ko hočejo braniti idejo, branijo neki statut in mislijo, da branijo idejo. Temu zamenjevanju so ljudje najbolj podvrženi in je ni večje nevarnosti za življenje od te. To velja za vsako organizacijo, tudi za državo in cerkev.

¹ Napačno je postavljati nasprotje med kulturo in civilizacijo, kakor to delajo nekateri idealisti, češ, da se je treba boriti proti civilizaciji. Ne! Gre le za to, da je civilizacija v pravi službi in da ni sama sebi namen.

Ta boj je večer, ker se ljudje vedno na novo porajajo in je večna nevarnost, da bo naivna čistost mladostne borbenosti in vere v smisel življenja izrabljena za špekulacije starcev, katerih cilji so daleč proč od omenjenega kulturnega cilja. Boj za obstanek in posebej težki in ubijajoči boj za vsakdanji kruh človeka utruja in vedno na novo zavaja v zmote. Večna je nevarnost, da se borbenost in življensko veselje mladine ubije in oskruni. Ko bi ljudje le večkrat pomislili na preprosto dejstvo, da se ljudje vedno znova porajajo, koliko utopij bi jim bilo prihranjenih, a na drugi strani, koliko nove vere v življenje in bodočnost bi ravno iz premišljanja tega dejstva zajemali. Človeštvo napreduje, toda človeštvo napreduje le počasi, po strašnih bojih, v katerih razbija stare, mrtve forme in na podlagi doseženega stremi po novih, v katerih bi se bolj približalo najlepšemu senu svoje duše: bratstvu vseh ljudi, božjemu kraljestvu na zemlji. To borbo more vojevati le človek močnega duha, silnega srca. Tega človeka buditi mora kulturno delo, ako res hoče biti kulturno.

Zato je kulturni delavec le oni, ki brani bistvo človeškega življenja, močno, ljubeče srce in ki biča vse, kar to srce slabi ali sicer zatemnuje to bistveno resnico. On brani svobodno, svežo mladost, celega človeka pred razkosavajočimi enostranstvi organizacij, civilizacije, življenje in globoko utemeljeno prepričanje pred mehaničnim izpolnjevanjem pravil, zakonov. Živ, čuječ, cel človek v vsakem trenutku, v vsaki situaciji, božji človek, bojevnik, to je cilj vsakega resničnega kulturnega dela; k njemu stremi vsak pravi kulturni boj, le iz kulturnega boja se rodi.

V.

Ali imamo na Slovenskem boj, ki bi ga mogli imenovati kulturni boj, v tem pomenu besede? »Svobodna Mladina« je kulturnobojna v tem smislu. Jasno je, da morejo tak boj boriti le svobodni ljudje, ki ne poznajo plotov raznih dogem in jim čistost čustva in misli ne kali ozir na disciplino katerekoli organizacije. Katoličan n. pr., ki brani katoliško cerkev, mora stati nad njenimi dogmami in nauki t. j. braniti mora njene dogme in nauke zato, ker je prepričan, da je priznanje teh dogem in izpolnjevanje njenih naukov za človeštvo odrešilno, ne pa zato, ker je zapovedano, da jih mora izpovedovati in se po njih ravhati. Pri nas si vse preveč stojijo nasproti organizacija proti organizaciji, stranka proti stranki, nastrojenost duha proti nastrojenosti duha. To pa ni kulturni boj, to je dolgočasno, nesmiselno prerivanje. S Cankarjem je prenehalo biti najmočnejše srce na Slovenskem, najsvobodnejši človek se je vlegel z njim v grob, najmočnejši kulturni bojevnik. Le poživiljen kulturni boj pa nas more premakniti z mrtve točke, na kateri smo.

(Nadaljevanje prihodnjič.)

Vinko Košak:

Verujmo, verujmo ...

Hají-hojo,
bratje, sestřice
pesem zapojmo,
pesem veselo in žalostno,
da bo objela vso našo zemljó,
da bo pregnala vse težke meglice,
da bo spet v srcih lepo.

Hají-hojo, hají-hojo.

O zémjljica naša,
stoletja teptana,
še bo ustala,
še bo oprana
krivica.
Še po zelenih livadah,
še po gorah in planinah
pesem bo naša se v daljo glasila
bratje, setřice,
v daljo glasila ...
Hají-hojo, hají-hojo.

Spet nam bo v srcih lepo,
vérujmo, vérujmo ...
Hají-hojo.

Ivo Grahor:

Denar

(Novela o smrti in življenju gospoda Čadeža.)

To ni bil več oni šum in ropot glavne ceste iz velikih mest. Vozovi, ki gredo svojo določeno pot, dirjajoče kočije s svežimi konji v gosposki opremi, avtomobili — razlivajoči v ozračje svoj živi bencinski vonj, ki draži nosnice. Promet je bil gneča med betonskimi kiklopi, usmerjen kakor težka kepa po razritem tlaku navzdol, do mostu, kjer se mora vse razrušiti, da utone. Zaškripalo je v pestih koles in zadelo v podvaljeno skalo. Vse pada na kolena in oslepi v neusmiljenem solncu.

Mlad mož se je opotekel in priveznil k železni ograji nad Vislo. Poslušal je kakor bi vedel, da leži v zraku velika teža, ki pada vedno nižje, in pleča so se mu vdala, v pasu se je prelomil, da zaduši bolečino in glad. Mimo njega je šlo vse. Vozovi in utrujene živali, ki vozijo že tri dni, blatni avtomobili in pešci

— opotekajoč med vsem, proti vsemu; že tri dni. In most je postal težak, kakor preobložen okostnjak.

S topim pogledom so legle oči v mirno vodo in se pogrezale, kakor udajajoče se telo bolnih. Počasi se je razgibalo soparno površje in se hladno zasenčilo z nizkimi obročki valov. Na čelu začutiš vejico, hladen in lahek list, podoben vejici vodnih senc, in oči pijejo. Razprte so, kakor slepe oči, ki se oživljajo. V takem trenutku vidiš vse, za kar si bil prej površen. Globoko na dnu se razgibljuje slike do tedaj mrtve, — okamenele, začarane točke. Nejasne črte se spreminjajo v nekaj človeku podobnega, ki je blizu, da slišiš dih in čutiš žarenje znojnega čela.

Dolgi, plitvi čolni so na Visli, kakor sive lise na bledejšem dnu. Nepremično leže sredi reke in na njih stojijo ljudje, podobni železnim palicam z dolgimi rokami. Ko se roke prelomijo, splava nad vodo dolga črta, grebljica razsuje svojo težo, se spet zravna v delavčevi rami in potone. Tisti človek je vijak, na vse strani enak, ki se mehanično kreče, in ne moreš pogledati v globino, kamor posega. Vijak se giblje krog neke nevidne osi in je vpet v prozorne, stiskajoče stene. Čolni se polnijo z drobnim peskom. Na solncu se osuši in postaja bel, da se ga veseli oko, ki ga spominja daljnih vrtov.

Glej dolgo časa, pol ure glej človeka na Visli, ko dviga in posega v dno. Začutiš, kako vedno težja postaja grebljica, vedno ostrejši ročaj in dno se bo odmaknilo v globino. Kmalu, še dvakrat, trikrat, pa ne dosežeš več.

Tokrat ne razumeš več. Zakaj v očeh se je zasmeljal čudoviti blesk zmage. Čoln je poln in se pogreza.

Naložil si, tovariš, tvoje delo je končano in pojdeš h kraju. Ob koncu je vedno cilj, ki mu pogledaš tedaj v obraz. Življenje. In vsak kubični meter peska je ena — dvignjena ura življenja.

*

Človek ob železni ograji nad Vislo se je zravnaval in šel v mesto. Na obeh straneh širokih, poškopljenih ulic so palače z velikimi okni; banke, uradi, veletrgovine, tihe pisarne. Saj ni tako tuj ta svet. Nič zlobe ni v teh lepih prostorih in ljudeh. Znani so mi, čakajo besede.

Le — redukcija je. Ljudi odstavljajo. Ceste so polne kockastih senc. Končno niti ne znaš jezika in ne razumete se. Tu je potreba fabule, da iščeš dela, ker ga nimaš, da vse znaš in da pravzaprav nisi nikdar pomislil preživljati se tako neposredno — z jezikom. Razložiti bi moral ali pa si sproti izmisliti kako zgodbo, da ne bi hodil tako brezupno od vrat do vrat. Obstoj na pragu, le resnice ne povej; resnice ne moreš povedati nikomur. Človek mora biti resen, poslovno-soliden; nikakih duševnih preobratov ne sme doživljati. Višek vsega prepovedanega pa je misel na samomor. Odlašanje je smešno.

Če si imel svoje ljudi rad in vidiš njihovo trpljenje, iz katerega jih brez ponižanj reši edino smrt, se ustrašiš tega spo-

znanja in bežiš, da ne doživiš trenutka, ko bi jim vse odkril, mogoče nehote povedal; če si videl, da samo ti ne moreš mimo in postajaš kruta vest svoje okolice, da nimaš pravice živeti v njej, takrat tudi umreti ne smeš doma. Bil bi mrtvec, ki govori. In vendar je smrt takrat tako lepa, ker je konec življenja. Daleč nekje na potovanju izgineš. Doma ne vedo ničesar. Kako dobro de človeku površna sodba prijateljev. Kadar jo začutiš, se ti vrne samozavest, ki ji je temelj lepa misel: ne vedo, nihče ne ve.

Ta misel je bila vsa Čadeževa moč in upornost, ko je poskušal vse vidne prilžnosti, da si najde dela. Vsi naslovi na dolgem seznamu podjetij so zdaj že prečrtani. Služabniki zapirajo lokale. Nekak nemir je v duši, podoben strahu, ki ni več obup. Takrat se vdaš toku ulice, pospešiš korak, dohitevaš ljudi, ki so švignili mimo, splavaš v množico na buljaru in piješ njeno voljo.

Mladost... Jaz verujem, da mladi ljudje uživajo svojo moč. Ivan Čadež jo je tisti večer priznal v svojem srcu, lepemu mestu Krakòvu v spomin. Plante so sprehajališče pred viteškim Vaveljem in njegov zeleni oklep. So živi semenj pritajenega veselja in smeha, vrt dreves in svetlih obrazov, sence platan in plavajoči svet metuljkov, ki se igrajo z otroci, kakor s poslednjimi žarki. Pet let pozneje se spomniš večera, ki je bil podoben solnčnemu jutru, in zašepčeš: pomlad, maj...

Tok je zanesel tujega človeka v cerkev — k šmarnicam. Ustaviti se moram, je mislil polglasno; sredi vrveža ostanem, da mine utrujenost. Petje varuje zlih misli. Neskalsena pojde mimo spomlad. Kakor otrok se vrnem domov v starinsko prenočišče na Senenem trgu št. 15. Vse je v redu od vekomaj. Ni bilo lepo, da sem nadlegoval mirne ljudi, ki ne vedo, da sem se nekako premišljeval in hotel živeti... še, še...!

Še to noč. Vse je na dnu.

V Kreščanskem domu je prišla gospodu Čadežu naproti sobarica, mlada Goralka v narodni noši. Sobo mu je zamenjala, da bo imel svojo in se v njej lepše uredi. Je nekoliko dražja. 30 mark. Dobro, prav. 40 jih je še v žepu, večerje ni treba. Glavno je mir.

Sobarice so navadno zlobne; ta ni bila. Hotela mu je prinesiti čaja in ni razumela, čemu noče, čemu ne naroči niti zjutraj nič toplega. Zaprla je bila vrata in klepetala. Kdo si, gospod? Kaj delaš, kam greš? Njen okrogel gorski obraz s svetlimi kitami las, ki so bile ovite kakor venec nad čelom, zapet ovratnik tesne jopice, zatisnjen pas in dolgo krilo s širokimi nabranci; vsa postava je pričala karpatske planinske ljudi. Dekle, ki se v mračni luči približa, vedno naivno in z nemo kretnjo podira skrivnost.

Zjutraj je bil gospod slabe volje.

A kaj mislite!? 50 mark, lepa reč.

Onadva sta mi dala vsak 50. Koliko daš, gospod?

Nič.

Daj trideset.

Nimam denarja, nočem.

A jaz gospoda ljubim.

Za denar.

Ne. Saj nočem denarja, nočem. Čemu ste mi sploh dali napitnino? Kako naj potem vem, da nimate denarja.

Oprostite, rad bi se umil.

Da, gospod je zaprašen. Ves dan na ulici, truden je. Joj, koliko prahu v ušesih!

Pustite me! Saj ga imate tudi vi.

Ni res. — Da, — takoooj!

Klicali so jo. Čadež je vedel, da se bo vrnila. Sodil je po vratih, ki so še odprta zevala v teman hodnik. Zaprl je in odložil obleko. Jezil se je, ker je povedal, da nima denarja. Izdal je nekemu del skrivnosti, ki mu je bila poslednji, lep zaklad. In čutil je, da s tem še ni rešen in da posega ta ženska dalje, brez ozirov, v njegovo življenje in smrt. Čutil je čudno razburjenost in tresel se je, da niti prostih vaj ni več zmožel, ker ga je motila neumna misel, naj se obleče in gre.

Takrat je priletela mimo in planila v sobo.

Zdaj sem prosta. Odgrnem ti posteljo.

Čakaj! Si se umila?

Dvakrat.

Ni res.

Je.

No, le poglej! Na nosu imaš črno liso. In vrat! Umij se! Takoj, kar tu, prav. Še, še, sleci se. Vidiš — umazana si! Vsa.

Ni res. Ni, ni, ni!

Pa ne.

Naj bo. Meni je vseeno. Razumeš, gospod? Vseeno...!

S krikom je planila iz sobe. Vedel je, da se več ne vrne, da je do smrti užaljena, a nič ga ni pekla vest. Zgodilo se je. V našem življenju so nedotakljive noči, so ravne bele steze. Delavci jih posipajo z drobnim belim peskom, ki leži na dnu vodâ. Za tebe v solnce, gorak — za njega globoko na dnu.

*

Šesti pomladanski dan, sobota v predmestni tovarni, je bil prvi miren dan novega uradnika. Lahko je delati bilanco velikega podjetja po dovršeni bilanci lastne preteklosti. Koliko lažje. Vse je v številih, vse razdeljivo.

Človek pa ne vzdrži v svojem kvadratu. Predmestje raste v krogih in je nov svet, poln in čudovit. Ob razdrtih cestah so razmaknjene tovarniške kolonije, ulice preplavlja duh židovskih prodajalnic, gola čela Kremenec se dvigajo v ozadju in visoko plava solnce.

Vsak dan ob enih je šel Janez Čadež do prve prečne ulice po kruh in še dvajset korakov na desno, v majhno »Kawiarnio«, kjer gospodinji Silva Kowalska. Dobro, belo kavo v visokem lončku je dobival za kosilo. In lepe oči so govorile, vpraševale, pozdravljale. Ljudje bi vse razumeli, če bi poslušali svoje oči. Majhnega brata in še manjšo sestrico je imela Silva. Drugega človeka ni bilo tam. Dokler je sedel v sobici mladi, neznan gospod, ni nihče govoril, nihče ni zavriskal. Zato je hitro odhajal in je bil vesel otroških glaskov, ki so se spet prosti drobili v dan. Hodil je na sprehod do grebena Kremenice in gledal pokrajino v solnce. Ko se je ob treh vračal v pisarno, je vedel točno: še tri dni. Potem... A to je bila vesela misel. Vedno jo spremlja Silvin obraz.

Popoldne so plačevali delavce. Skladišče dogotovljenih čevljev je bilo polno in čisto. Janez Čadež je vodil knjigo in pred njim so se vrstile trudne postave proletarcev. Tiho so sprejemali ovitke in opazke delovodij. Le včasih je začebljajal kak vajenček...

Marja Kowalska! 108 mark.

Knjigovodja se je zganil. Pogledal je Silvini sestri v obraz in povsili glavo. Čudna misel, ki v hipu združi nerazložna dejstva, mu je šinila v glavo. Štirikrat 108 je 432 na mesec. Delavka Kowalska je odšla, a misli so še begale mimo. Tedenska mezda delavcev je bila prva številka, ki ni v redu. V primeri z njo dobi knjigovodja za 10 dni morda dvakrat toliko. In kaj potem? Odštejem predujem, vlak do Warszawe stane 220. Zaman. Čadež je drugič občutil, kako ga v srcu boli vsa lepota novega življenja. Dolgo so begale njegove misli po labirintih resničnosti. Končno se je utrudil in sodil. Svojo žalost je sodil, ki je bila tako velika in plitva.

Čudno usmiljenje, ki ga je v duši vedno zaničeval, se je mešalo v misli. Šele po poti v mesto, že blizu novega stanovanja je našel mir. Krivica začenja, kadar jo začutiš. Vsakdo, vsi. Ti danes, jutri tvoj brat, vsak zase.

Janez Čadež je stopil v dolgo sobo stare vojašnice in sel na podrt postelnjak. Naslonil se je in opazil, da ni rjuhe. Tovariš Ukrajinec, ki mu jo je bil prvi dan rosodil, je odšel. Samo še njegove slike vise na steni in skozi okno pada luč.

Tovarnar in ravnatelj, gospod Goldschmied odhaja na borzo. Kdaj zaključite bilanco?

Je že v redu, gospod ravnatelj.

Dobro.

Dovolite, gospod ravnatelj. Povedati sem Vam hotel, da jutri odidem. Hvala Vam, ker ste me kot tujca vzeli v službo.

Srečen slučaj. Zdaj ste torej že dobili denar. Kod se vrnete? Grem še v Warszawo.

In tovariši?

Vsi.

Torej srečno pot. Gospodična vam izplača ostanek.

Hvala. Klanjam se, gospod ravnatelj.

V drugi sobi je gospod Goldschmied govoril z blagajničarko. Čadež v razburjenosti ni razumel njunih besed. Število je skoraj čisto preslišal in ni zaupal. Pričakoval je 180 mark in zdaj se je v sebi jezil, čemu ni bil sklenil pogodbe. Končno, saj je vseeno. In vendar ni mogel skrajšati ur. Nezmerno dolge so bile; vso dolgo pot lahko ponoviš v njih dvakrat, neštetikrat. V tovarni drvi jermenica, prazen šklopot bobni v dan.

Poslavljam se, gospodična. Nimam več mnogo časa. Zdravstvijte, gospodična Sykorska! Gospodična blagajničarka, zbogom.

Jaz imam še za vas denar. Čemu me ne spomnite?! — Osemsto. Podpišite, prosim!

Čadež je vztrepetal. Znan obraz je šel mimo. Silva. A na njegovem obrazu se ni premaknila črtica. Optimist, človek, ki zaupa sreči, je zmagoval v njem. Čutil je, da srce ne vzdrži veselja, da poskakuje kakor neugnan otrok, in ne bo zmogel naporenega premagovanja.

Počakajte mene, gospod Ivan; saj greste v mesto.

Poslovil se je od vseh in odšel z gosodično Sykorsko iz tovarne.

Čemu ste tak čudak? Ostanite še nocoj pri nas! Ali res morate s tovariši?

Ne. Čisto sam sem.

Zdelo se mi je. Zdaj razumem.

Veste, nemiren človek sem. Nikjer ne ostanem dolgo, a ne povejte nikomur.

Čadež se je razgovoril; sam ni vedel, da se odkriva in izdaja. Potem se je ustrašil. Začutil je, da se je utrgal v njem velik del življenja in drvi neznanu kam.

Torej pred dvema tednoma ste bili še doma, zdaj odhajate od nas. — Ste zaključili bilanco?

Popolnoma.

Popoldne sta se ločila, da uredi svoje stvari in jo zvečer spremi v teater. Ostalo mu je še nekoliko časa. In takrat je skočil na tramvaj, obiskal predmestno kavarnico in pil kavo z belo smetano, ki je bila pripravljena zanj. Zdelo se mu je, da je tudi Silva vesela in otroka sta bila že čisto domača z njim. Zavoj slaščic jima je bil prinesel in ga izročil pred odhodom. Ob slovesu je bil srečen, kakor človek, ki je vesel od vsega in samega sebe. Silva ni vprašala. Stopila je za njim na prag in mu zamahnila v slovo, ko je bil že ob voglu glavne ceste.

Vrnil bi se. — Ali je res ljubezen laž?

V nedeljo zvečer je odpotoval. Sykorska ga je spremila na postajo in se igrala ž njim. Stopila je za njim v voz. Tople so bile njene misli, ki so se po besedah borile do njenih ustnic.

Slišiš? Odhajamo.

Ti res moraš odtod? Nimaš nikogar v tem mestu?

Ne morem, Lavra, ne morem. — Življenje je tako.

Ivo Premec:

Svetovno gospodarstvo v l. 1927

Leto 1927 lahko imenujemo zaključek velike gospodarske krize, ki jo najbolj označujeta svetovna vojna pa ruska revolucija. Kapitalistično gospodarstvo Evrope je po prvi fazi modernega imperijalizma skrahiralo in izgubilo vodilno mesto. Žarišče kapitalističnega sistema se je premaknilo na zapad, na vzhodu pa je nastala nova gospodarska enota, ki že po svoji ekzistenci vznemirja ves ostali svet.

Vojna je zadela vse kontinente, slabe posledice pa je imela v prvi vrsti za Evropo in po njej moremo soditi, koliko življenjske sile je še v kapitalizmu samem.

Leto 1927 je nekak zaključek konsolidacije v evropskem gospodarstvu: produkcija in trgovina sta dosegli predvojno višino in tudi evropske valute so ozdravljene.

Toda brez pomoči Amerike bi Evropa ne dosegla takega uspeha. Saj si je z imperijalistično vojno razdrila svojo gospodarsko bazo in se močno zadolžila. Njen glavni upnik je postala Severna Amerika, ki se je bila s tem namenom vmešala v svetovno vojno.¹ Vpliv ameriškega kapitala je najbolj viden v Nemčiji, ki je dvignila produkcijo nad predvojno višino. Zato hočem v kratkem označiti politiko Zedinjenih držav (U. S. A.).

I.

V prvih »mirnih« letih se je Amerika odtegnila delu za obnovo Evrope; dezinteresirala se je. Toda njeni interesi v svetu in posebno na našem kontinentu so že določevali imperijalistično prakso. Izkoristiti je morala svoj prestiž in vojne dolgeve in zavzeti pripravljene trg, ki se je odprl njenemu kapitalu. To delo je zelo enostavno, a zato nič manj pomembno. Že s posojilom 800 milijonov zlatih mark Nemčiji je odločil ameriški agent Parker Gilbert več kot pa Anglija ali Francija in obenem načel drugo fazo ameriškega prodiranja. V boju z angleškim finančnim kapitalom (London-City) se je ameriškem (Wall Street) posrečilo spraviti Evropo v trajno od-

¹ Otresti se moramo naivnosti, s katero je g. Joca Jovanovič nastopil v Unionu, češ, da je šla Amerika v boj za samoodločbo narodov.

visnost. Znano je, da so U. S. A. zbrale $\frac{4}{5}$ svetovnega zlatega zaklada. Ostali vojni dolgovi Evrope in posojila znašajo 11 milijard dolarjev, ki jih je treba z obrestmi odplačati v 62 letih. A prizadete države niso imele niti nujno potrebnega obratnega kapitala. In U. S. A. so dale l. 1927. štiri milijarde dolarjev v posojilih, od teh 1 milijardo in pol Nemčiji. Plačevanje anuitet (sedanjih je le 45 krat pol milijona dolarjev) pa ni realno, ker se vrši z novimi posojili, katerih seveda državedolžnice ne dvignejo. To pomeni trajno zadolževanje z neznanim koncem.² Gospodarski razvoj Zedinj. držav je namreč z ozirom na Evropo že zaključen do popolne samostojnosti. Kapitala imajo same preveč, industrija izvažata velike množine izdelkov, za katere porabi skoraj vse domače surovine in torej surovin ne bo več izvažala. Doma ostaja 28% industrijske, a že 70% surove produkcije. Kavo, kavčuk, sladkor in svilo dobiva iz Južne Amerike, Afrike, Avstralije in Azije; torej nima nujnih gospodarskih stikov z Evropo. Recimo torej, da hoče Sev. Amerika »pomagati«, da je zato poslala v Berlin, Varšavo in Budimpešto po enega agenta (Parker Gilbert, Denley, Smith), ki vzdržujejo stik med bogatini in reveži ter obiskujejo bolne in zdrave valute. Francoz Seydoux pravi, da potrebujemo nekaj drugega. Treba je najti rešitev, a ne da nas Amerika vsesa.

Uspeh anglo-ameriške tekme, ki je posebno divja v letošnjem boju za gumij, je nova organizacija svetovnega gospodarstva, namreč koncentracija kapitala in racionalizacija industrije. Označujejo pa ta proces državni (nacionalni) in internacionalni karteli, ki nastajajo in monopolizirajo produkcijske vrste. Nemški kapital je n. pr. do 90% trustiran. Z nastajanjem internacionalnih kartelov pa je spojena najostrejša konkurenca, ki povzroča silno paniko na borzah, zdaj so n. pr. gumijeve delnice v enem tednu padle za 50% prejšnje vrednosti. Če je res, da pomeni ta padec zmago ameriškega kapitala pod vodstvom Hoover-ja nad Anglijo, tedaj pač moramo pazno spremljati tudi »vojno s kulturnimi sredstvi«.

II.

Vodilen gospodarski moment Evrope je spet boj za svetovni trg, ki je še zelo oslabljen, nezanesljiv in za celo Rusijo manjši. Ta boj pospešuje nadprodukcija premoga, železa, jekla, petroleja itd., ki je z monopolizacijo še odločnejše ekspanzivna. Kajti nadprodukcija ceno znižuje, monopol jo utrdi. Velike države v tem nujno odločajo, male države pa se jim upirajo in trmasto drže carinske meje. Imperialistična nasprotja se potencirajo in že naprej določajo neuspeh gospodarskih in razorožitvenih konferenc. Oboževanje je v tej fazi kapitalizma nujnejše kot kdaj v preteklosti, kar vidimo posebno na primeru Amerike in Anglije, pa tudi

² Trditev francoskega ekonomista Seydoux, ki piše v listu »Die Börse«.

pri vseh ostalih državah. Militarizem je postal trajno breme za vse države. Problem kolonij dozoreva po revolucionarnem gibanju Kine, Indonezije in muslimanskega sveta.

Razumljivo je, da konsolidacija Evrope ob takih razmerah nikakor ni istovetna z vodilno vlogo v svetovnem gospodarstvu in ne more buditi prevelikega zaupanja. Viden znak propadanja je že sama brezposelnost, ki je največja prav v deželah z visoko konjunkturo. Če naštejemo uradno število organiziranih brezposelnih delavcev, so po vrsti: Zedinjene države, ki prej sploh niso poznale brezposelnosti, potem Anglija in Nemčija — (vsaka poldrugi milijon), potem Italija, Poljska itd. Pravega števila, ki je baje zelo visoko, ne vemo, ker se za neorganizirano delavstvo nihče ne zanima. Tembolj pa se pomanjkanje zaslужka pozna na domačem trgu. Revno ljudstvo nima niti potrebne hrane, zato tudi ne more kupovati onih potrebščin, ki spadajo k civiliziranemu človeku. Kmečko prebivalstvo preživlja v Evropi težko dobo neizprosni davkov in pomanjkanja denarnih sredstev. Države so torej organizacije kapitala, ki ne delajo več z deficitom, a so ta uspeh dosegle na poseben način, da so svoje prebivalstvo za dolgo vrsto let popolnoma zaslužjile. Zato je zdaj Amerika odprla svoja zlata skladišča in prešla odločno k »zlati politiki«.

III.

Na bančni konferenci v Londonu (ob koncu 1927) določeni načrt je že večinoma izveden. Po sporazumu z Anglijo je Amerika stabilizirala evropske valute in razdelila veliko množino zlata. Angliji 17½ milijonov dolarjev, Argentiniji 10, Franciji 10, in nato še raznim državam do 60 milijonov dolarjev v zlatu. To so posojila na dolgo dobo. Istočasno pa prizadete države vlagajo svoj kapital v Ameriki na kratek rok. Toda obresti plačujejo do 10%, dobivajo pa jih obratno le po 1—3%. Njujork in London sta posredovalca, ki na ta način izsesavata male države.

Značilno je, da so Zedinjene države podpirale oz. naložile kapital brez ozira do nasprotij med posameznimi državami (Poljska-Nemčija, Italija-Jugoslavija itd.), da pa delajo mnogo bolj sistematično do ostalih kontinentov. Mehika je po 17 letih dobila prvo petrolejsko posojilo šele s posredovanjem Morganovih bank; zastopnik bank je namreč zdaj obenem diplomatski predstavnik U. S. A. Sovjetski Rusiji ameriški kapitalisti sploh ne zaupajo in svarijo tudi Nemčijo. V Kini je njihov agent Japonska. Ta naj zgradi v Mandžuriji železnice, čemur se pa Kitajci (in posebno Čangcolin) upirajo, ker vidijo v tem japonski imperijalizem. Podoben je primer z Abesinijo, kjer hoče Amerika prevzeti regulacijo Modrega Nila, ji pa Anglija še ni dovolila. Sporazumi se tu nehajo, tu so novi interesi.

IV.

Tako se po eksportu kapitala večajo imperijalistična nasprotstva. Nadprodukcija surovin, ki omogoča znižanje cen, pa je posebno zaostрила boj za tržišča. Tu so nastopile monopolistične organizacije. Po dolgem boju za oddajo premoga in petroleja nočejo ustanoviti premogovni kartel, težje pa je vprašanje petroleja. Tu imamo tri grupe in sicer ameriško Standard Oil, anglo-holandsko Royal-Dutch-Schell in rusko Naftasindikato. Vse so silno povečale produkcijo, kajti moderna tehnika hoče nadomestiti olja z vtekočinjenim premogom, bo pa odločala cena in to za petrolej lahko pravočasno znižajo.

V boju za cene ima velik pomen zaščitna carina; z njo se države medsebojno bojkotirajo, kar sicer ni duh ženevskih konferenc, a je nujnost vsaj za one dežele, ki si hočejo še ustanoviti nekaj industrije. Drugo vprašanje pa bo, če je še mogoče kako državo industrijalizirati (SHS). Boji bančnih industr. grup pač niso sami sebi namen. Njihov cilj je v bistvu povečevanje profita. Nacionalni karteli se zato združujejo v internacionalne, ki cene takoj dvignejo. To so odmori. Karteli se ne drže cen, ker kmalu odloča množina blaga, in ponove boj. Predpriprava je običajno večji pritisk na delavstvo, racijonalizacija. Težka industrija je n. pr. cene znižala, po delovnih stroških pa bi jih morala še bolj. Kartelizacija torej ni nikako bližanje k socializmu. Monopolistična organizacija še povečuje delež, ki ga dobiva kapital od produkcije.

V.

Največji in najostudnejši je tu primer sladkorne industrije, ki drži cene na dogovorjeni višini. Po načrtih Kube oz. njenega generala Terafe so se svetovni interesenti, zbrani v Parizu 17. XI. 1927, dogovorili in obvezali, da njihove države umetno znižajo produkcijo sladkorja in tako obdrže sedanjo ceno. — Drugi velik primer je kemična industrija, ki ima večji vojaški pomen in se zato še deli na ameriško in evropsko organizacijo; poslednja ima baje 1 milijardo rezervo in je torej 3 krat močnejša od ameriške, kar ima lahko še posebne posledice. To so glavni znaki v cenitvi internacionalne monopolizacije blagovnih vrst, ki se vrši na tihem, a odločuje za vsa ostala dnevna vprašanja Zveze Narodov, konferene itd.

Nemčija je z vsemi najvažnejšimi problemi tesno spojena in vemo, da je njena zunanja politika na višku kakor hazardna igra. V drugi polovici l. 1927 je v njej tuji kapital že prekosil domačega, ki pa je pri nadprodukciji lahko ali celo moral dajati inozemstvu velike blagovne kredite in povečal svoje sodelovanje v inozemskih podjetjih. Torej so tudi tuji delavci delali zanj, a še ne zmore reparacij, ki jih zahteva antanta. In ameriški reparacijski agent Parker Gilbert

obtožuje Nemčijo, da v notranjosti ne štedi, da dovoljno ne izkorišča občin in sploh neproduktivno (!) nalaga velik kapital, da izbegava z vedno novimi posojili, ki jih ne bo nikdar plačala in je torej treba nujno spremeniti Dawesov plan. Da, Nemčija očitvidno računa z neko bližnjo vojno, v kateri bo dolgove črtala. Zdaj pa zavezniki odškodnine ne pustijo in Amerika ne črta vojnih dolgov.

Ne moremo torej pričakovati, da bi se vijak finančnega kapitala zrahljal. Krize posameznih dežel, ki jih prebivalstvo krvavo občuti, so bančnikom samo številke.

Koncentracijo kapitala, racijonalizacijo industrije, predvojno višino produkcije, izvoza in uvoza, stabilizacijo valut in popolno oblast buržoazije nad delavci in kmeti, to imenujemo konsolidacijo kapitalistične Evrope.

Razvoj kapitalizma po vojni označujejo hitre spremembe in skoki, neka mrzlična reorganizacija. Stabilizacija je le delna. Popolno stabilizacijo ovirajo:

1. rastoči socializem v Rusiji;
2. odpor delavskega razreda v kapitalističnem³ svetu;
3. odpor Azije, kolonijalno in nacionalno vprašanje.

Gotovo pa vpliva, posebno na Anglijo še sprememba industrijskega omrežja, ki beži na periferijo imperija, ki ustvarja tam moderen delavski razred, a doma povečuje socialni prepad. V bližnji bodočnosti se mora nujno povečati razredni boj, ki mu je bil veliki rudarski štrajk le uvod.

Stabilizacija je v tem smislu rezultat velike ofenzive kapitala proti delavskemu razredu in vsem ljudskim masam. Socialna demokracija je potisnjena iz vseh vlad, v katerih je dosedaj sodelovala z buržoazijo. V vseh državah in posebno v večnarodnih je prikrita diktatura kapitala že prešla v odkrito diktaturo in uvedla brezobziren teror. To je konsolidacija, a ne za mir, je koncentracija vseh kapitalističnih sil, ki pa še ni zaključena. Sam Panevropcelec, grof Calerghi pravi, da se bližamo vojni, da so nasprotja v imperijalizmu celo večja kot njegovo sovraštvo do Sov. Rusije.

V boju za ohranitev dosedanjih pravic se medtem delavski razred pripravlja k enotnemu nastopu, da v zvezi s kmečkimi množicami in zatiranimi narodi vrže kapitalistični, imperialistični družabni red.

³ Napačna je sodba, da se delavstvo s Fordovimi akcijami (delnicami) pridružuje kapitalizmu ali pa, da je celo kapitalistična racijonalizacija industrije v prvi vrsti koristila delavcem. Z racijonalizacijo in novimi stroji se potrebno število delavcev zelo zniža in vedno več jih ostane brez posla, torej brez zaslužka. Oni, ki so zaposleni, dobe res lahko večje plače, toda zahtevati jih odločno ne morejo, ker je kapitalistu na razpolago prevelika delavska rezerva — armada brezposelnih.

Vladimir Premru:

Naša vera

Saj nas je dosti bledih zidarjev,
ki v mestih zidamo stavbe z rokami — krvavimi;
a v odmorih, ko je solnce vrhu neba,
v predmestnih beznicah pijemo strup,
strup, ki nam pije kri —
strup, ki nam telesa suši —

Pa saj bodo prišli za nami mladi zidarji,
iz naših teles bodo zidali stavbe koščene
viharjem življenja v pozdrav,
spomenik v nedogledno nebo —

Tako je govoril mlad fant v krčmi smeje;
bil je pijan in je pesmi vesele pel —
Zunaj pa skozi oblake nad mestom sijalo je solnce.

Milena Mohoričeva:

Raztresene misli

»Brez umetnosti bi bil človek pohabljenec,
kakor tiger brez krvoločnosti.«

R. Jakopič L. Z. 1926.

V dobi živimo, ki ji je najvidnejše znamenje civilizacija v ogromnih dimenzijah. Pereča vprašanja vstajajo, ki so življensko nujna, ki davijo ljudi in narode. Zato so se zaostri pogledi pred vsem na gospodarskem in socialnem polju, pri nas na narodnostnem, kjer vstajajo Slovencem najvažnejši problemi. Misel kulture je stopila v ozadje. Treba je, da se zavemo malovrednosti tega dejstva in da posvetimo svojo pozornost kulturnim problemom. Znanosti, kot najjačjemu miselnemu vzponu, religiji, to je razmerju narodovem do življenja in stvarstva, pred vsem pa umetnosti, odrazu življenja, najjačji glasnici kulture vsakega naroda; umetnosti — literaturi, kot čisto svojevrstnem pojavu življenja, ki se mu moramo bližati, če ga hočemo dojeta prav izključno le z umetnostnim merilom.

Značilno za dobo prevratov, pričetkov nove duševne orientacije in ginevanja stare je, da vstaja vzporedno z njo z ozirom na umetnost vedno dvoje stremljenj: stremljenje estetike, ki je v takih dobah orientirano formalistično, ki zanika stara izrazna sredstva in išče novih, vidi glavni povdarek umetnine v njeni formi; na drugi strani pa propagatorstvo novih idej, ki vidi v umetnosti najprimernejše za širjenje in poglobljanje nove orientacije. Začrtali sta se tudi v naši javnosti dve besedi: o l' art pour l'artizmu in o tendenčni umetnosti. Zagovorniki teden-

čnega programa priznavajo le ono umetnost, ki ima svoj izvor v preračunanem namenu, v dobro premišljeni volji uplivati na življenje in ljudi le v smislu svojega političnega in sistematskega svetovnega nazora, poslužujoč se kot sredstva — v tem primeru — besede. L'art pour l'art-izem pa zanika slehern namen takšne vrste v umetnosti, zanika sploh slehern takšen stik umetnosti z življenjem in ljudmi. Umetnost je sama sebi namen in se razvija brez ozira na življenje. Zgodovina jasno kaže, da končuje prvi program na didaktičnem polju, drugi pa v frazerstvu.

Pri nas sta se obe struji sešli podzavestno na eni in isti točki: obe z ognjevitostjo priznavata Cankarja. In človeku nehote pride na misel da se ne navdušujeta za l'art pour l'art in ne za tendenco, ampak za nekaj tretjega, kar je med njima obema, kar je dana realnost in kar je možno izraziti le z eno besedo: cankarjanstvo. To je vse ono, kjer je uveljavil in kar je ustvaril genij umetnikov, svojevrstno in živo, česar ni možno zreducirati na program in naj bi bil kakršnekoli vrste. To pa morda prav radi tega, ker je produkt življenja in ne umetna konstrukcija.

Kakor je končno — oziroma naj bi bilo — življenje in delo vsakega človeka odraz njegove duševnosti, njegovih sil in zmožnosti, prav tako je delo umetnikovo le nujno, brezpogojno realiziranje njegove notranje dinamike. Umetnikovo delo ni morda v svojih temeljih sad njegovega idealnega hotenja in miselnosti, ampak čisto realne, zanj podzavestne nujnosti, ki obstoji v celotni konstrukciji njegove osebnosti. Da ta ni pri vseh ljudeh enak, je dejstvo, ki ga ni možno preiti.

Pojem umetnosti je danes razblinjen. Učitelju pomenja vzgojo, žurnalistu rubriko, meščanu, kmetu, delavcu, zabavo, dolgečas, malo ali nič. Le kulturnemu zgodovinarju pomenja registracijo življenja, zrcalo dobe, umetniku pa izpoved. Sleherni umetnik išče v umetnosti sebe in zakone v svoje duševnosti, ter potem nje obraz svoje dobe, prisluškuje jim pazno in se jim brez ugovora udaja. Ker zakon zanj je njegova živa in polna natura, organizacija celotno življenje. Edina formula, ki jo je pri umetniku možno postaviti je suverenost osebnosti, ki se izživi na vse strani, kamor ji je dano. Če se je vnese ob misli na švigajočo svetlo raketo, na slavca, ki poje vso noč in izkrvavi, ali na bežečo trojko preko step — Rusijo; ob socialnem, verskem ali kakem drugem življenjskem problemu; napisal je umetnino, pokorno sledeč svojemu notranjemu ukazu. Zato je napisal Cankar Lepo Vido, Kurenta, Podobe iz sanj in tudi Hlapca Jerneja, Za narodov blagor, Hlapce. — Umetniku je njegovo delo izpoved, črpa jo iz vseh virov življenja in svoje duševnosti. Osebnost umetnikova je oni odločujoči činitelj, ki ga loči od vrstnikov v času, idejno, formalno, to je stilno hotenje njegove dobe pa mu je vtisnjen pečat, ki ga loči od stoletij. — Organizacija je geslo naših dni. A kaj neradi pozabljam, da je ona le močan gospodarski činitelj, ki nudi posamezniku čestokrat možnost obstoja,

se bori za njega in za človeka dostojne življenske prilike vseh njenih članov in jim konečno tudi odpira vrata k izobrazbi in izpopolnitvi, nudi jim možnost, da si jo pridobe in nič več. Kulturen more človek postati le sam v sebi, v popolnem zavestnem doživetju sebe in okolice, v poglobitvi v probleme preteklosti in sedanjosti, v poglobitvi v dela človeškega duha in stvarstva. Organizacije so le ona tla, na katerih je morda dana osebnosti možnost bolj zasiguranega, neizpostavljenega razvoja. Umetnikov roditi ne more, in ne more ustvarjati. — Zakaj umetnost je svet zase, harmonično uvrščen sicer v svetove življenja in v močnem kontaktu z njimi, a obenem najtrajnejši, najgloblji in največji izmed vseh, ki je večno mlad in svež, ki priča za obstoj rodu iz katerega je nekdanj zrastel tudi še takrat, ko so že usahnili vsi vreleci, iz katerih je sam zaživel.

Oton Berkopec:

Izgnanec

Kadar slišim kako v dalji veter buči,
se spomnim vseh onih prečutih noči
in vseh onih pekočih solza, ki sem jih v zglavje
postelje mrzle izjokal.

Gorje mi — izgnancu.

Vso svojo mladost sem pil solze iz materinih oči,
v srebrno čašo sem jih nastregel,
da bi ji bilo lažje, da bi ji ne bilo tako hudo.

In sedaj, ko pod tujo streho spim,
in sedaj, ko pred vetrom v dalji drhtim,
čutim kako me boli, kako mi v dnu duše gori
bolest iz materinih oči.

Alfonz Gspan:

Drevo na skali

Brezploden čas. Zavite ceste skozi meglo. Na steni ura. Od časa do časa zazveni njen bronasti udar. Čez krvave zarje je poveznjen sinji zvon.

Proti postaji se je pomikala gruča ljudi. Obrazi so bili črni kakor obrazi oglarjev. Sami možje. Vojna je končala. Možje se razhajajo. Mirni so in molčeči kakor, da jih je doletelo nekaj težkega, neprijetnega. Ko so odhajali v boj so peli in vriskali. Po štirih letih umiranja bi se človek nadejal, da bo zaplul vesel golob z oljko nad nami. Starec je vprašal fanta, ki je stopal ob njegovi strani:

Kako, konec?

Fant ni odgovoril. Štiri leta so potekla v opoju krvi, štiri leta divjega kankana brez vsakršne misli, zdaj pa naenkrat misel na dom. Možje vseh starosti, v raztrganih, modrih cunjah, napol bosih, so se premikali kakor gnila voda naprej. Na prsih so jim ob vsakem koraku zazveneale nikljaste in bakrene svetinje. To je bilo vse, kar so prinesli z boja seboj. Molčali so; zakaj, če bi vsi govorili v svojem jeziku bi se ne sporazumeli. Na postaji so pod veliko sajasto, s steklom pokrito lopo vstopali v vozove. Vsakih pet minut je kakor žrebec zavriskal vlak in se odpeljal v svojo smer. Potem pa je ta težka, črna voda poplavela svet. Razlila se je v mesta in do zadnjih gorskih vasi. Vsi narodi zemlje so dobili svoje mrličje nazaj. Mrzli, osušeni, v modre cunje odeti okostnjaki so se pomešali z zdravo, toplo žensko krvjo. Pravijo, da je v zemlji čudovita moč, ki presnavlja naša srca...

Na vrhu grebena, ki je pokrit s snegom in se sveti kakor nož nad dolino Svete Marije in Krstenico, raste mecesen. Globoko pod njim odmira v redkem zraku zadnje drevje. Veter, ki je jeseni nosil večerno zvonjenje z ene doline v drugo, je menda zanesel mecesnovo seme v tisto kamenito samoto. Mecesen raste, raste morda že sto let. Nobena ura mu ne meri časa. Krvave zarje so ga obsevale, bliski so se v viharjih nočeh lomili ob njem, sinji zvon trepeče molče nad njim. Vsako pomlad ozeleni. Mecesen stoji in raste. Kakor znamenje je nad dolino. Večkrat se je že kdo nameril, da bi prišel do skale iz katere je pognal, a vsakdo se je spotoma premislil. Naj raste po svoje...

Dan na dan se vprašujem, zakaj sem bil rojen. Veter je zanesel mecesnovo seme v tanko žilo prsti in je obrodila. Mati je takrat hodila okrog svete Rozalije in si je želela sina. Dobila je sina — prvorojenca. Mislim, da me je bila vesela. A ko bi vedela, da bomo živeli med okostnjaki, da bomo poslušali uro na zidu, šteli njene bronaste udarce in da raste nekje v samotni mecesen, bi me ne klicala na svet in ne bi molila z menoj med vinogradi krog svete Rozalije.

Vendar pa se mi včasih zazdi, ko hodim po gorskih stezah, da še ni vse izgubljeno. Takrat pozabljam na vse ljudi, tudi na mrličje, ki hodijo med nami, in se pogovarjam z drevjem in kamenjem. Tudi rdeče zarje utonejo v beli luči snežišč. Kadar hodim sam med ruševjem utihnejo vse ure. In če se odpravljam iz doline na svoja pota, ki se izgublajo nad kamenjem in travo kakor presihajoči studenci, mi vsi ljudje branijo. Pravijo, da me ne bo več nazaj. Jaz pa jih začudeno vprašujem:

Kam, nazaj?

Saj vendar nisem nikoli med vami. Jaz nimam doma, nimam hišice, ki bi jo ljubil. Jaz nisem nikjer doma; še okostnjaki imajo svoj dom. Le na tistih stezah mi je, kakor da grem nekam domov...

Ali ne vidite mecesna na skali? Nikar ga ne presajajte. V dolini bi se osušil. Seme je samo padlo na ono samotno skalo. Jaz mislim, da sem mecesnu brat. Nikar mi ne branite pod sinji zvon. Zemlja, pravijo, prenavlja tudi naša srca.

Jaz mislim, da še ni vse izgubljeno.

Fran Onič:

Košnja

Kakor če zarja se v jutru razlije
in zlati oboki se pno iz neba,
šumeči slapovi pod njim grmijo —:
sivi tlakovi pod koraki zvenijo
množic, ki bruhnili jih je temá.

Nova resničnost vstaja iz groze,
ki segla je nema do kraja sveta,
resničnost trpljenja, ki je dozorilo
obraz tisočeren, v katerega skrilo
valovanje je množic obliko sveta.

V predjutranje težko rdeče ozračje
odmeva kladiva votli udar:
za maščevanje so kose sklepane,
o, in pod vsakim zamahom se vname
kri, ki brizga iz ječe prevar.

Množica vstaja in gladna kriči...
Kdo je pripravljen na košnji dan?
Kose sklepane so z votlimi udarci —
kdo je pripravljen, da pojde z njimi
na košnjo v tem času strašnih spoznanj?

Lojze Udè:

Kaj je narod in ali smo Slovenci narod ali ne

(Nadaljevanje.)

III.

Govoriti hočem v nadaljnem najprvo o nujnostni in svobodnostni strani narodnega pojava vobèe in nato posebej slovenskega naroda.

Na misel, da obstoji neka nujnostna stran narodnega pojava pride èlovek, ko opazi neko stalnost, trdoživost kolektivnih individualitet — narodov in njihovih razlik. Pri razlagi te trdoživosti

pa prihajajo pisatelji do različnih teorij in hipotez in je treba odgovoriti najprvo na naslednja vprašanja: ali je mogoče govoriti o prvotno danih, vrojenih in neizpremenljivih razlikah med posameznimi človeškimi skupinami, ali je mogoče govoriti o predestinaciji usode posameznih skupin in nadalje, ali je mogoče govoriti o bolj ali manj vrednih človeških skupinah in o skupinah rojenih gospodih in rojenih hlapcih. Ta so namreč zadevno življsko najzanimivejša vprašanja.

Nekih prirodno danih in trdoživih fizičnih razlik med posameznimi človeškimi skupinami ni mogoče zanikati. Toda, saj ne gre za to. Tudi za to ne gre, da bi zanikali obstoj razlik značajev in zmožnosti posameznih človeških skupin. Ali pa je mogoče govoriti o prvotno dani vrojeni neizpremenljivosti teh razlik v absolutnem pomenu te besede? Znanstvenikov, ki bi odkrito in s polnim poudarkom zagovarjali absolutnost take neizpremenljivosti, sicer ni mnogo. Mnogo pa je takih, katerih izvajanja vendarle nosi ta skrita misel in ki zaradi tega povzročajo še tem večjo zmedo. To je ona čudovita pasma »objektivnih« znanstvenikov in inteligentov, ki jim je vse življenje, svet in vsi, ki se bijejo na njem za luč in kruh, samo objekt opazovanja, s katerim ga sicer ne vežejo nobene pristraneje vezi. Ravno na bistveno vprašanje: kaj da je »neizpremenljivo« ter kakšnega značaja je neka »neizpremenljivost«: prvotno dana, prirojena (mogli bi reči tudi imanentna) ali zavisna od zunanjih okoliščin ter v koliki meri, ostanejo ti znanstveniki navadno odgovora dolžni. Če pa že skušajo povedati, kaj da je tisto neizpremenljivo, tedaj izzvenijo vse take razprave običajno v refren, da je tisto neizpremenljivo hlapčevanje enega in gospodstvo drugega naroda, hlapčevanje ene socialne in gospodstvo druge socialne plasti. Kdor ni dovolj drzen za take trditve, postavi nekaj premis, zaključke pa prepušča praktičnim politikom ali vsaj ničesar ne pove, da bi praktičnim politikom napačne zaključke onemogočil. Nekaj čudovitega je, s kakšnim znanstvenim aparatom operirajo pri tem ti znanstveniki, kaj vse nagovoričijo in naduhovičijo.

Če se ne oziram na vprašanje takega ali drugačnega biološkega ali kulturnopomenbnega učinka mešanja tako ali drugače se razlikujočih skupin, ki ima z našim glavnim in življsko gotovo važnejšim vprašanjem o neizpremenljivosti značajev in zmožnosti med posameznimi skupinami (z besedami »značaj« in »zmožnost« skušam izraziti glavne subjektivne sile prospevanja neke človeške skupine) kaj malo skupnega, je mogoče govoriti le o veliki trdoživosti razlik značajev in zmožnosti (prav za prav stopnje njihove razvitosti), ne pa o kaki prvotno dani, prirojeni neizpremenljivosti v absolutnem pomenu te besede. Poudarjam: med posameznimi skupinami, kajti nekih vrojenih in neizpremenljivih razlik značajev in zmožnosti med posameznimi ljudmi ni mogoče zanikati. Mislim le, da se razlike značajev in zmožnosti posameznikov v skupinah, narodih, slojih in razredih, tako izjed-

načijo, da za določanje odnosov med skupinami principiелно ne morejo in ne smejo priti v poštev. Če namreč zatrjujemo absolutno neizpremenljivost razlik značajev in zmožnosti posameznih človeških skupin, potem je nesmiselno govoriti o napredku, potem tudi o slovenski kulturi, ki je po Prešernu, Levstiku in zlasti Cankarju odločno zatrjevanje velikih in dobrih sil slovenskega človeka, a obenem najognjivejši protest proti njegovim slabostim, ne moremo imeti sodbe.

Če smo n. pr. vsi Slovenci skupaj ničvredni, potem je tudi vsak posameznik izmed nas ničvreden. Če pa posamezniki izmed nas kažejo zmožnosti in lastnosti, ki se ne samo nam, temveč tudi drugim narodom zde velike vrednote, tedaj tudi Slovencev kot celote ni mogoče zavreči in obsoditi v večno in neodpravljivo ničvrednost. Menda je to jasno. Iz istih razlogov je treba za to odkloniti tudi podmeno o predestinaciji usode posameznih skupin, o bolj in manj vrednih človeških skupinah ali celo o skupinah, rojenih gospodih in rojenih hlapcih. Vsaj v toku smeri zgodovinskega razvoja, pri pogledu v bodočnost bi se ne smelo govoriti o tem, čeprav je v nekem relativnem pomenu mogoče govoriti o tem v preseku časa; kar pa je zelo nevaren in ob-skuren posel raznih gospodarskih skvarjencev. Srce človekovo se upira govoriti o tem in nobena znanost, nobena zgodovina ne more človeka prepričati, da ni v tem etičnem uporu nekaj večjega in resničnejšega kakor znanstvene ugotovitve, ki dokazujejo kaj nasprotnega; da ni nekaj važnejšega sedanjost in bodočnost kakor preteklost. To je izpoved v duhu slovenske kulture.

Zato se je treba zlasti odločno upreti oni rasni teoriji, ki jo je širila nemška znanost in ki še danes zelo močno obvladuje nemški duh. Izraz rasa je vzet iz zoologije (Slovenci uporabljamo za pojem rase tudi besedo pleme: plemenska živina). V antropologiji pomeni rasa človeško skupino z določenimi dednimi in le potom dolgotrajnih križanj se izpreminjajočimi telesnimi znaki. Po nemški rasni teoriji prenešen v duhovni svet pomeni ta izraz skupino z nekimi danim, prirojenim značajem, z nekimi danimi, neizpremenljivimi duševnimi zmožnostmi, neizpremenljivimi vsaj toliko časa dokler ostane čista in se ne pomeša z drugimi, posebno ne »manjvrednimi« rasami. Da je od tu samo kratek korak do teorije o skupinah, rojenih gospodih in rojenih hlapcih, je jasno.¹

Drugi pojem, ki na isti način kakor ta pojem rase moti razumevanje nujnostne strani narodnega pojava je kakor že zgoraj nakazano, p l e m e. Tudi ta beseda se istočasno uporablja

¹ Tak korak so dejansko napravili Vsenemci in danes italijanski fašisti. Opozarjam samo na Chamberlaina (»Die Grundlagen des XIX. Jahrhunderts«) in na razne vsenemške ideologe, kakor jih citirata Martin Hohohm in Paul Rohrbach v knjigi »Die Alledutschen«. Tudi Gumpłowicz ji je zelo blizu (»Auf den Altar ihrer Erkenntnis opfert die Soziologie den Menschen«, Soziologie und Politik, str. 54). Gumpłowicza omenjam zaradi tega, ker je slovenska inteligenca včasih k njemu

v zoologiji sploh in posebej v anthropologiji. V prirodnem stanju, torej v stanju, v katerem človeštvo razpolaga še z bornimi civilizacijskimi sredstvi, se deli človeštvo, tako pripovedujejo zgodovinarji in sociologi, v plemena. Pleme je skupnost ljudi, ki jih veže spomin na istega prednika, je torej krvno sorodstvo v čistem pomenu te besede. Ta prednik je seveda lahko v oddaljenejši ali bližji preteklosti in se z ozirom na to vrše širše (pleme, Stamm) in ožje (rod, Sippe) grupacije. Skupine istih plemenskih, krvnih sorodnikov so bile v prirodnem stanju človeštva one samostojno nastopajoče skupine, ki jim pravimo danes narodi. Antagonizem, ki obvladuje človeštvo v njegovem prirodnem stanju je plemenski antagonizem. Vendar pa je napačno gledati v današnjih narodih samo tako »krvno« sorodstvo. Kakor v starem veku pri narodih na sredozemskem zgodovinskem ozemlju, tako se tudi za današnje evropsko človeštvo po dobi preseljevanja narodov začenjajo kot združujoče odnosno deleče sile pojavljati vplivi, vzroki in pogoji, ki s krvnim sorodstvom pač nimajo kaj opraviti. Združujoča sila nekaterih činiteljev se pokaže močnejša kakor plemenski antagonizem ali narobe: deleča sila drugih činiteljev se pokaže močnejša kakor združujoča sila krvnega sorodstva. Odlični znanstveniki dokazujejo, da so današnji evropski narodi zmes najrazličnejših ras in plemen. Čeprav je mogoče v kakem konkretnem slučaju slediti evoluciji nekega plemena v narod, je torej v glavnem vendar le čudno, da se še danes toliko govori o »krvi« in »plemenih« kot o glavnem in odločilnem vzroku samostojnega nastopanja neke skupine.

Ni torej prav poenostaviti si vprašanja o nujnostni strani narodnega pojava kar s hipotezo o prirojenosti in neizpremenljivosti značajev in zmožnosti v absolutnem pomenu teh besed, o predestinaciji usode posameznih človeških skupin torej ter se potem zagristi v neko posebno ekskluzivnost. Treba se je naučiti neustrašeno prenesti v nekem smislu relativni značaj naroda. V katerem smislu, bomo videli v nadaljnjem. S to ugotovitvijo šele zadobi delitev v objektivno in nujnostno in subjektivno svobodnostno stran narodnega pojava svoj pravi pomen. Če bi namreč bil narod skupina s prirojenim in neizpremenljivim značajem, s predestinirano usodo, tedaj bi mogli govoriti le o nujnostni strani in vprašanje po subjektivni svobodnostni strani naroda bi bilo brez smisla. Človeka, ki se svobodno usmerja prav ali neprav, bi ne bilo več. Človeka bi ne bilo več.

romala izpraševati ga, ali smo Slovenci »nacija« ali ne. Tudi srbska znanost je okužena od te teorije (Cvijić, Corović); ravnotako tudi pisatelji »Vede«: Knaflič, Vošnjak in nekateri drugi. Blizu temu pojmovanju, je pojmovanje naroda Josipa Vidmarja, Antona Lajovica in dr. Ljudmila Hauptmanna. Bolje pokazati bi mogel vse to v posebni razpravi. Celotno vprašanje o objektivni in etični nujnostni strani nekega narodnega pojava trpi zaradi te rasne hipoteze na veliki nejasnosti. Koliko opustošenja v človeških dušah je napravila ta hipoteza, tega se še danes komaj zavedamo!

Vendar pa je še vedno pred nami dejstvo raznih kolektivnih individualitet — narodov, trdoživosti njihovih razlik in usodnega pomena teh razlik za odnose med njimi. To dejstvo moremo opazovati vsak dan in ga je nemogoče zanikati, pa naj je nekaterim ljudem še tako zoprno. Gre le za to, da nas pri nadaljnjem razpravljanju ne moti več kaka misel o prirojeni absolutni neizpremenljivosti značajev in zmožnosti med skupinami. Vprašanje, na katero je treba odgovoriti, da smo si na jasnem o nujnosti strani narodnega pojava, se more glasiti torej le takole: katere so tiste razlike, vzroki in pogoji, ki kažejo v zgodovini in življenju človeštva in posebej evropskega največjo vztrajnost, trdoživost in neodpravljljivost in ki so tako glavna ovira enotne, atomistične organizacije človeške družbe, glavni vzrok in pogoj bolj ali manj samostojnega nastopanja posameznih človeških skupin. Ne da bi zanikali vsak pomen rasnih in plemenskih razlik za odnose med človeškimi skupinami, bomo pri tem obračali pozornost le na one razlike, vzroke in pogoje, ki so v okviru ras in preko plemen značilne za one najizrazitejše kolektivne individualitete, ki jim Slovenci najpogosteje pravimo narodi. Kolikor bi nas pri nekaterih razlikah zanimalo vprašanje njihovega postanka, bomo dosledno zanikali prirojeno neizpremenljivost v absolutnem pomenu te besede, varovali pa se bomo na drugi strani tudi napake, da bi zaradi takega ali drugačnega izvora te ali druge razlike zanikali dejstvo trdoživosti teh razlik, potem, ko so nastale. Saj s tem razlik ne odpravimo in ne odpravimo dejstva, da so te razlike velikega pomena za odnose med skupinami s takimi razlikami. Seveda bo s tem podan le empiričen (izkustven) dokaz, da bo tako tudi v bodoče. Toda če imamo na izbiro naziranje, za katerega resničnost govori tisočletna izkušnja in drugo, ki je s to izkušnjo v kontradiktornem nasprotju — ali se ne bomo raje pridružili prvemu?

Zgodovina, posebno evropska, uči, da je bila razlika v jeziku najbolj pogosti vzrok, da so se posamezne človeške skupine srečavale z občutkom tujstva, da so nastala med njimi nasprotja ter da so zato hodile ali vsaj poizkušale hoditi svojo pot, živeti svoje življenje. Kako je prišlo do različnih jezikov, tega ne bo mogoče nikdar zadovoljivo razložiti in jezikoslovci razlike in zakonitosti posameznih jezikov ugotavljajo že kot dana dejstva. Ni pa nemogoče, da so pri postanku jezikovnih razlik igrali veliko vlogo vzroki in povodi, ki bi se nam, gledano z očmi sedanjosti, zdeli naravnost smešne slučajnosti in samovoljnosti, možne le v prirodnem stanju človeštva. No, danes je jezik, posebno, če ga je mogla in morala neka skupina razviti v književni jezik najmočnejše sredstvo, ki veže posameznike neke skupine v neko edinost in jih varuje pred anarhijo in etičnim razkrojem. To je dejstvo. Mogoče je postreči z različnimi zgodovinami o postanku raznih jezikov in književnih jezikov, ki pa človeku ne povedo, zakaj da bi moral zaradi takih ali drugačnih vzrokov postanka nekega

jezika omalovaževati njegovo sedanjo živo, ustvarjajočo moč in pomembnost. Ni čuda torej, da ga proglašajo za glavni vidni spoznavni znak naroda, čeprav se mi zdi to kolikor toliko točno le za Evropo in je še tu treba dobro ločevati čustvo in zavest skupnosti, silo voditi svojo usodo ter lastni jezik, ki je najvažnejše sredstvo, s katerim je v današnjem stanju civilizacije mogoče zbuditi in vzdržati čustvo in zavest skupnosti, a vendar le sredstvo za doseg omenjenega cilja, ne pa že dosežen cilj. Ne smemo namreč prezreti primerov, da so deli iste jezikovne skupine, če že ne toliko kulturno, pa vsaj politično nastopili svojo pot, različno in včasih naravnost nasprotno oni, od katere so se odločili: Severna Amerika in Anglija, Južna Amerika in Španija. Ne smemo prezreti, da so Irci svoj jezik že skoro popolnoma izgubili, rabili angleški književni jezik, pa vendar vzdržali zavest skupnosti in našli silo voditi svojo usodo. Seveda so Irci vsaj prvotno imeli svoj lastni jezik in ga danes zopet uvajajo v šole. Tudi je treba pibiti, da imamo pač primere, da skupine istega književnega jezika žive svoje posebno politično življenje, nimamo pa primera, da bi skupine s samosvojim književnim jezikom ne živele lastnega kulturnega življenja in ne čutile potrebestremeti po politični samostojnosti. Vendar pa nam ti zgledi kažejo, da je mogoče ne imeti posebnega književnega jezika in vendar svoje posebne kulturne in državne organizacijske potrebe ter da jezik ni edina razlika, edin pogoj nujnosti, da neka skupina živi svoje kulturno življenje in ima svoje državne organizacijske potrebe. V navedenih primerih (tudi glede Irskel) so gotovo nudili neke pogoje nujnosti teritorialna ločenost, razlika v zemljepisni legi in razlika v zgradnji in izobliki ozemlja teh posameznih skupin in iz njih izvirajoča posebnost vplivov na značaj in gospodarskih potreb.

Poleg jezika in razlik, ki so dane v prostoru je pri postanku občutka tujstva med posameznimi skupinami — tudi to uči zgodovina — igralo veliko vlogo dejstvo skozi stoletja ločenega političnega življenja in raznih kulturnih in civilizacijskih vplivov, katerim so bile skupine vsled tega podvržene. Samo dejstvo skozi dolgo dobo posebnega političnega življenja, ako ni bilo v zvezi z razliko v jeziku, z veliko razliko kulture in civilizacije in z razliko, zlasti z ločenostjo v prostoru, kot pogoj nujnosti za postanek naroda po notranji odločitvi in dejanju nima tiste trdožive pomembnosti, ki se ji navadno pripisuje. Nemški in italijanski zgled kažeta, da je isti književni jezik močnejši, vztrajnejši pogoj kot skozi stoletja posebno politično življenje, da je torej, če imamo ta dva zgleda pred očmi, združujoča sila istega književnega jezika in z njim ustvarjene skupne kulture večja kakor deleča sila raznih političnih tradicij. Prebivalstvo nemškega in italijanskega ozemlja je seveda tudi že preje, predno je razpadlo

v nešteto političnih edinic, imelo skozi lepo dobo izrazito enotno politično organizacijo in mu je poleg istega književnega jezika tudi to dejstvo služilo pri restavraciji v oporo kot dokaz neke skupnosti. Kljub temu, da se iz zgodovine ne razvidi, da bi že tudi samo skozi dolgo dobo posebno politično življenje tvorilo pogoj nujnosti, da neka skupina živi svoje kulturno življenje in stremi postati odnosno ostati posebna politična edinica, je aksiomatično jasno, da ima dejstvo posebnosti politične tradicije že samo po sebi neko trdoživo pomembnost, neko vztrajnost, ki jo je treba do neke meje vpoštovati, ki pa v zvezi z enim od zgoraj omenjenih pogojev more nujnost postanka naroda po notranji odločitvi in po dejanju le še podkrepiti in tvoriti važen člen celotne objektivne in etične nujnosti.

Razlika v jeziku, posebnost, zlasti ločenost ozemlja ter v njem dana posebnost gospodarskih okoliščin, zemljepisne in politične lege, zgradnje in izoblike zemlje, posebnost zgodovinske tradicije in njenih najrazličnejših kulturnih in civilizacijskih usledih stvorijo za življenje neke skupine toliko intimnih strani, da ta skupina ne more in ne sme prepustiti vodstva svoje usode drugi skupini že zato ne, ker je druga skupina tudi pri dobri volji ne more globlje razumeti. Zato mora ta skupina krepko čuvati svojo samostojnost, če noče zaiti v kaos in razkroj. V srečanju in ravnanju skupin s skupino, v kateri so ti pogoji dani, bude te razlike občutek tujstva in nato ali sovraštvo in željo te posebnosti s silo odpraviti, zapostavljanje ali pa tudi samo brezbriznost. Zlasti gospodovalnost, h kateri je nagnjen vsak človek in narod vrže te skupine na čisto svoja pota. V kulturnem življenju narodov zavezajo po gospodovalnosti še večje razlike, tako velike, da moremo reči, da je težišče kulturnih razlik med posameznimi narodi pomaknjeno na to stran. Duhovno življenje malih in velikih narodov, zatiranih in zatirajočih celo istega ozemlja, istih zunajih pogojev se med seboj razlikuje bolj kakor duhovno življenje dveh politično svobodnih narodov, ki živita na čisto drugem ozemlju in razpolagata z različnimi civilizatoričnimi sredstvi. Vprašanje politične svobode začenja stopati tu vsaj začasno popolnoma v ospredje in zadobiva eminentno kulturni pomen. Le ne preveč egocentrično gledati v življenje! Močnejšim posameznikom politična nesvoboda njihovega naroda morda ne škoduje tako zelo kakor množicam, oni morda res morejo do neke meje govoriti o notranji svobodi, večini ostalega naroda pa politična nesvoboda, ki je vedno združena tudi z gospodarskim in socialnim zapostavljanjem, z najrazličnejšimi ponižanji, škoduje na duši in telesu, jih razkraja v gnezdo kramarjev in prerivačev, ki drug na drugega samo še sikajo in se grizejo, navdaja jih z zagrenjenostjo in obupom. Dejstva, dejstva! Ali jih ne vidimo v slovenski zgodovini, ali jih ne čutimo v sedanosti!?

Kakor neko prekletstvo človeškega rodu je videti v tem, neko pomanjkljivost človeške narave, nezmožnost premagati ovire

in težave, ki se stavijo nasproti njegovemu najlepšemu stremljenju po bratstvu. In vendar se človeštvo le z vsestranskim vpoštevanjem teh dejstev bliža bratstvu, ne pa s prezirom le-teh. Treba se je otresti atomističnega pojmovanja bratstva!

To bi bila v širokih obrisih analiza objektivno in etično nujnostne strani nekega narodnega pojava. Imeti smisel za taka dejstva se pravi biti resnicoljuben.

(Dalje prihodnjič.)

ZAPISKI

Gledališki zapiski

II.

Pogovor z g. profesorjem Šestom.

G. prof. Šest je v aprilu začasno prevzel posle dramskega ravnatelja, ker je g. Golia radi boleznj nastopil dopust. Šel sem k njemu, da se pogovorim o njegovih smernicah in da natančneje spoznam njegove nazore o teatru. Moj pogovor je bil pogovor splošnega značaja, zakaj vedno bi se morali zavedati, da nosi marsikdo od javnih delavcev v sebi precejšen kos gradiva in načrtov, ki jih začasno še ni mogel uporabiti in uresničiti, ki pa so mnogokrat važni, da jih izve tudi javnost. Zlasti velja to igralcu in režiserju, ker onadva po navadi ne pišeta veliko. Njun glavni smoter je oder. G. profesor Šest je brez dvoma naš najbolj izrazito teaterski človek, ki poseduje vso gibčnost in emocionalnost, ki je potrebna teaterskemu človeku. Ker je v našem gledališču vedno aktualno materijelno vprašanje in ker je zadnji Gled. list, od prve do zadnje strani napolnjen s finančnimi rubrikami in raznimi številkami napovedal veliko katastrofo našega teatra (za napoved se ni zmenilo naše dnevno časništvo, sploh nikjer ni bilo čitati niti besedice o raznih podatkih Gled. lista — vse je šlo mimo ali je bilo vse to mogoče za 1 april?) sem stavil prvo vprašanje: Kaj Vam je znano o materijelnem položaju našega teatra?

— Državna subvencija je skrčena na letnih 5 milijonov, ves blagajniški inkaso pa ostane gledališču. Uprava bo zato morala računati na večji obisk. Paziti bo morala, da bo privabila v gledališče dosti publike. Do sedaj tega ni bilo. Morala bo z repertoarjem vplivati na občinstvo. Mislim moralno, tako, da bo publika rada in nekako moralno obvezana hoditi v gledališče. Posle ravnatelja drame sem prevzel radi dopusta g. Golje in jih bom opravljal do konca sezone.

2. Ali ni dramski ansambl preobložen z delom in danes že premajhen za naše razmere, ker so nekateri člani morali vskočiti v opereto? Ali se drama ne sanira sama?

Zaposleni smo zelo. To je res. Toda ne verjamem, da bi naša zaposlenost vplivala na predstave in zmanjševala njih umetniški nivo. Dramski ansambl je precej majhen. Ako bi imela drama izključno za svojo uporabo 1 milijon dinarjev, to je $\frac{1}{3}$ subvencije in svoj inkaso, bi se prav gotovo vzdrževala sama, boljše kot sedaj.

3. Vaše misli o novejših slov. dramah in o slov. teatru? Vprašanje naraščaja? Vaše stališče do literature in teatra? Ali ni naš teater preveč pod

vplivom literature? Teater in politika? Teater in kino.

Originalnih rokopisov dobivamo malo.

Imeli smo krstno predstavo Leskovčevih »Dveh bregov«, Cerkvenikove »Roke pravice« in pripravljamo I. del Novačanove »Celjske kronike«. Slovenska dramatika gre naprej. Čuti se progres. O Cerkveniku, mislim, da bo pisal dobre komedije, če bo hotel. O slovenskem teatru? Ne vidim v naslovu »narodno gledališče« tega, da bi morali uprizarjati samo slovenska ali jugoslovanska ali slovanska dela. Naraščaja je nekaj Oberreignerjeva, Slavčeva itd. Ob stalnih redukcijah pa tu ne moremo nastaviti nikogar. Odločno sem proti preveliki literaturi v teatru. Strogo ločim literaturo od teatra. Literatura je velikokrat — dolgčas. Če gledam včasih v parter, mi je hudo, ker vidim, kako se občinstvo poti ob literaturi, ki je bila od literature teatru vsiljena kot dobra, a je dolgočasna in neteaterska. Kljub temu ploska občinstvo. Literarno občinstvo. Zaradi spodobnosti do literature. Naš teater pozablja, da so bili in so še posebne sorte gledališki pisatelji. Theater-schriftsteller. Sardou, Dumas, Sudermann etc. Zato, če so teaterska literatura, še ni rečeno, da so slabi. Imajo dobro ceno za teater. Smatram tudi Shakespeareja za 100% takega teaterskega pisatelja. Moj nazor o teatru? V borbi človekovi za boljše bodočnost daje tudi teater svoj obolus. Ne sme pa biti po mojem mnenju niti kateder niti prižnica. Teater je kolektivna umetnost — to je: harmonično sodelovanje pisatelja, režiserja, igralca, inscentorja itd. Ne moremo govoriti o nazadovanju ali napredovanju gledališča. Teater gre z duhom časa. Je njegovo zrcalo. Spoznal pa sem, da naš teater ne prenese več naturalizma, kar je neposredna konsekvence iz publike, ki hoče videti v njem nekaj povsem drugega, česar nima doma vsak dan. Teater in politika ne moreta bivati pod eno streho. Dela, ki imajo kako politično tendenco, žive samo trenutno. Teaterski človek stoj izven politike. Teater in kino? Teater ostane kljub kinu. Da bi se le kino naučil toliko od teatra, kot se je teater od kina!

4. Letošnji reportoar? Ali ni bil slabo sestavljen? Vprašanje državnega gledališča? Repertoar do konca sezone?

Repertoar je gibljiv aparat. Ne moremo se doslovno vezati na obljubljeni. V kolikor je bil slabo sestavljen, smo ga izboljšali tekem sezone in ga še bomo. Na vsak način je v praksi boljše, ker smo igrali več nenapovedanih stvari. Daje več, kot je obljubljal. Igralec je danes državni uradnik, ki avanzira po uradniških statutih. Neumnost! Kvařen vpliv na gledališko umetnost! Sem za razdržavljenje, česar pa naj ne razumejo državniki tako, da zmanjšujejo subvencijo ali da jo sploh odrečejo. Repertoar do konca sezone: sedaj pride Novačanov Herman II. v moji režiji, Jeromova komedija Fanny in njena žlahta v Skrbinškovi, Maeterlinckov Župan stilmondski v Debevčevi, Švejk v moji in Klambundov Kreidekreis v Debevčevi režiji.

5. Vaše mnenje o gostovanjih tujih trup in diletantskih odrov? Naša opereta? Mnenja sem, da je popolnoma napačno tako gledanje na opereto, češ umetniško malovredno stvar se lahko tudi prostejše daje. Moskovski hudožestveni teater ima tudi svojo opereto, prav tako Tairof, ki uporablja za njo svoje prve igralce. Zakaj, kar je v opereti malo ali slabo umetniško, morata dvigniti režiser in igralci. Ne, kakor se to dogaja največkrat pri nas, da se s površno zasedbo in površno uprizoritvijo pade še nižje.

V principu sem za gostovanja. Toda samo prvovrstnih trup (in ne kakor je bila lani Brockamannova družba) in prvovrstnih igralcev. Morali bi vabiti predvsem prvovrstne igralce, starje, bodisi nemške, fran-

coske, ruske itd. Rad bi videl Gemierja kot gosta v Ljubljani (direktor Odeon-teatra v Parizu). Sem pa izrecno proti gostovanju diletantov, naj si bo to kdorkoli, ki se bavi s teatrom iz kakih osebnih ambicij ali zabave. — V Srednji Evropi smo mi edino državno gledališče, ki v istem poslopju uprizarja opero in opereto. Opereta bi morala imeti svoje poslopje. Sicer sem popolnoma Vašega mnenja. Poglejte »Pasijon«. Pasijon ni umetnost. Gledam nanj kot na opereto. In vendar smo ga dvignili z režijo, inscenacijo in igralci tako, da je teaterski dogodek.

6. Ali ni naša gledališka kritika preveč odnosno izključno literarna, zunanja kritika, ki ocenjuje pisateljevo delo, pri igralcu pa ponajvečkrat vidi samo kostum, masko, skratka zunanje stvari in se prav nič ne poglobi v igralca, v njegovo umetnost?

Na kratko označeno: naša kritika je nietschejanska: Alles Lob ist Zersetzung. Po nepotrebnem nam kviri delo in publiko. Je literarna kritika. Na režijo se sploh ne spozna. Zato je tudi ponajvečkrat niti ne ocenjuje. Poleg tega ima še eno lastnost. Primerjalna je. Kritiki primerja svoj zamislek, kako si uprizoritev sam predstavlja, z našo uprizoritvijo. In potem sodi. Popolnoma napačno. Naš teater ni slab, kakor mnogi mislijo in pišejo. Govorim nepristrano. Vsak čas upam z dramo nastopiti kjerkoli. V Parizu, v Nemčiji, kjer hočete. Pred največji forum in vem, da bi uspel. Verujem v ta teater. Ni treba, da bi se ga sramovali.

7. Vaši načrti, Vaša hrepenenja?

V počitnicah se grem spet potepat. Začetkom sezone režiram v Odeonteatru (Pariz) Lenormande-ove Izgubljene duše.

Rad bi uprizoril cel ciklus Shakespeareja v Ljubljani cel teden. Vsak večer drug komad. 1 leto bi rad prebil v Sovj. Rusiji, da vidim teater v novi formi. Moja želja in vse moje delo in hrepenenje je usmerjeno v cilj, da postane slovensko gledališče za slovensko gledališko umetnost in za naš narod to, kar je za Avstrijce Burgtheater. Našemu igralcu naj bi zagurali mirno življenje in gledališče naj bi si pridobilo spoštovanje od strani publike. Zanj bi se morali zanimati vsi merodajni faktorji, ne samo naš finančni minister. Ni prav, da mesto in oblastna skupščina molčita.

Bratko Kreft

Pravica samoodločbe slovenskega naroda pred sodiščem

Slovenski narod, z imperialističnimi mirovnimi pogodbami razkosan med tri države, je zapadel finančnemu izkoriščanju, političnemu zaslužjenju in kulturnemu zapostavljanju s strani imperialističnih buržuazij v teh državah vladajočih narodov. Temu položaju zatiranja nujno odgovarja nacionalni odpor slovenskega ljudstva, tako stremeljenja po zmanjšanju finančnega izkoriščanja, po dosegu boljših političnih pozicij (avtonomna Slovenija v mejah Jugoslavije) in kulturnih pravic, kakor zahteva po popolni osvoboditvi slovenskega naroda, po samostojni in zedinjeni Sloveniji, ki bo samostojno sklepala o svoji zvezi s sorodnimi in prijateljskimi narodi.

Malemu slovenskemu narodu, sosedu velikega nemškega naroda, katerega vladajoči razredi so ga hoteli pogaziti in bi ga še radi pogazili, ker ovira njihovo imperialistično ekspanzijo na Jadransko morje, — sosedu italijanskega naroda, katerega vladajoči razredi hoče zbrisati s sveta njegovo eksistenco, ki leži napoti predvsem njihovemu obvladanju Jadranskega morja, — sosedu po jeziku sorodnega hrvaškega in srbskega naroda, katerih vladajoči razredi ga smatrajo kot nekaj teritorialni rep jugoslovanskega plemena, — je njegov ugodni geografski položaj, ki bi mu mogel in moral biti v svobodni federaciji evropskih narodov v veliko korist, v današnji imperialistični

družbi v ogromno škodo, ustvarja iz njegovega obstoja in njegove svobode — problem.

Za popolno rešitev tega problema se dejansko odpira le ena pot: doseči priznanje polne pravice samoodločbe za slovenski narod.¹

Imel sem priliko pravico samoodločbe za slovenski narod zagovarjati pred okrožnim sodiščem v Novem mestu in pred stolom sedmorice v Zagrebu. V naslednjem hočem kratko poročati o tem političnem procesu.

V delavsko-kmečkem tedniku »Enotnost«, glasilu dekalistov, je bil v nekem političnem članku v št. 14. l. I. z dne 16. decembra 1926, zapisan tudi stavek:

»Od izvoljenih poslancev bomo zahtevali vsi delavci in kmetje brez razlike... 2. da se izjavijo za samodoločbo narodov do odcepitve, da zahtevajo za Slovence v Jugoslaviji in Italiji pravico do samostojne države, da zagovarjajo samostojno in zedinjeno Slovenijo...«

Državno pravdnštvo v Novem mestu je dvignilo obtožbo proti odgovornemu uredniku po čl. 47. zakona o tisku (»Kdor izziva s tiskom mržnjo zoper državo kot celoto ali verski in plemenski razdor, se kaznuje...«) Javil sem se kot pisec inkriminiranega stavka in se branil na razpravi, ki se je vršila 22. aprila 1927. pri okrožnem sodišču v Novem mestu. Sodni dvor me je oprostil in v razlogih oprostilne sodbe navedel: »v objektivnem oziru ni smatrati, da bi se z inkriminovanimi odstavki izzivala mržnja zoper državo kot celoto« in da se tudi »obtožencu zlobni namen, ki ga zakon zahteva, ne da dokazati.«

Državni pravdnik je vložil proti oprostilni sodbi ničnostno pritožbo in predlagal, da stol sedmorice kot kasacijsko sodišče oprostilno sodbo razveljavi in stvar vrne prvemu sodišču v ponovno razpravo ali pa obtoženca spozna za krivega in obsodi po obtožbi. Na razpravi pred stolom sedmorice, ki se je vršila 30. nov. 1927., je bila oprostilna sodba prvega sodišča potrjena.²

Na obeh razpravah sem se osebno zagovarjal in podajam v naslednjem glavne misli iz obeh svojih zagovorov:

Obtožba pravzaprav inkriminira misel, parolo, geslo samoodločbe narodov, geslo, v znamenju katerega so se razvijala in se razvijajo vsa nacionalno-osvobodilna gibanja, v znamenju katerega je stal ves proces formiranja modernih narodov in narodnih držav. Moderni narodi in narodne države so se formirale na razvalinah fevdalne družbe, vzporedno z uveljavljenjem buržuazije in z razvojem kapitalizma. Francoska revolucija, najradikalnejša izmed meščanskih, buržuaznih revolucij, je proklamirala »človeške pravice«, svobodo, enakopravnost,

¹ Primerjaj zlasti članka Jože Dolenc: Pravica samoodločbe do odcepitve (»Svob. Mlad.« št. 1—2. l. I. 1928.) in Ivan Grahor: Življenje in delo na univerzi. Odgovor marksistov g. L. Jurkoviću (»Narodni Dnevnik« z dne 19. maja 1927). Opozorjam nadalje, da so pravico samoodločbe za Slovence v našem političnem življenju zastopali predvsem: Neodvisna delavska stranka Jugoslavije in po njenem razpustu dekalisti ter Komunistična stranka Italije. Tozadevno primerjaj članka »K taktiki v narodnostnem vprašanju na Primorskem« (Zapiski del.-kmečke matice št. 1. l. 1925) in V. Martelanc: »K vprašanju italijanske imperialistične politike na Jadrnu in Balkanu ter k vprašanju Julijske krajine« (Zbornik del.-kmečke matice l. 1925).

² Obenem je državni pravdnik obtožil mene kot pisca in odgovornega urednika še »hudodelstva zoper domovino, vladarja in ustavo po §§ 90, 87 a, b srbskega kazenskega zakonika«. Tudi o tej obtožbi se je vršila razprava pri okrožnem sodišču v Novem mestu dne 13. aprila 1928, kjer je sodišče že na podlagi formalne obrambe, da je dejanje bilo že po tiskovnem zakonu razsojeno kot nekaznjivo, izreklo oprostilno sodbo.

bratstvo. Ta načela revolucionarne meščanske demokracije so v prenosu na narodnostna vprašanja ustvarila idejo »narodnih pravic«, svobode, enakopravnosti in bratstva narodov, z drugo besedo povedano idejo suverenosti t. j. samoodločbe narodov. Ko so se slovanski narodi začeli nacionalno probujati, se je njihovo probujanje vršilo v znamenju zahteve po »narodnih pravicah«, v znamenju gesla samoodločbe. Ko so se borili balkanski narodi v 19. stoletju proti turškemu fevdalnemu absolutizmu, so se borili in zmagovali v znamenju gesla samoodločbe narodov. Prav tako so se v znamenju tega gesla probujali »nezgodovinski narodi« na ozemlju caristične Rusije, »ječe narodov«. Razvoj kapitalizma in iz njega izhajajoči razvoj meščanske demokracije po vsem svetu, je začel probujati in dvigati k novemu, samostojnemu življenju tudi kolonijalne narode, ki jih je smatral evropski »belopoliti« imperializem za svoj večni plen.

Dosledno uresničenje načel meščanske demokracije, med njimi tudi načela pravice narodov do samoodločbe, ki jih je postavila in proglasila buržuazija, pa je zadelo kmalu na celo vrsto ovir, ki jih je ustvaril sam razvoj kapitalistične družbe. Razvoj kapitalizma je privedel h koncentraciji kapitala, ustvaril tendenco k maksimalnemu razširjenju gospodarskih teritorijev kapitalističnih držav in poostiril boj med temi za tržišča, izvoze surovin itd., ustvaril moderni imperializem. Načelo samoodločbe narodov in iz njega izvirajoča naloga osvoboditve narodov, je postala iluzorna v okviru sistema kapitalizma — imperializma. Načelo samoodločbe narodov je postalo za buržuazijo orožje v rokah enih imperialistov proti drugim, kar se je pokazalo zlasti očitno v imperialistični svetovni vojni. Blok anglo-franko-ruskocarističnega imperializma je postavil geslo samoodločbe v službo svojih imperialističnih namenov, izrabljajoč ga proti imperialističnemu bloku Nemčije in Avstrije in obratno je bilo ravno isto (Poljska!). Danes, ko se imperialistične države nahajajo v »ravnovesju« na podlagi imperialističnih mirovnih pogodb, gledajo na geslo samoodločbe narodov le z vidika, kako bi ga v prvem spopadu mogle medsebojno čimbolj izrabiti.

Geslo samoodločbe narodov pa je vzel za svoje načelo proletarski razred, ki ni zainteresiran na nobenem nacionalnem zatiranju, na nobenem imperializmu, temveč nasprotno zelo zainteresiran na odpravi vseh nasprotstev med narodi, vsega razcepljevanja in izigravanja slabjših in malih narodov, vsega imperialističnega sistema, ki povzročuje mrzlično oboroževanje in krvava obračunavanja med imperialističnimi državami: imperialistične vojne.

V inkrimiranem stavku je najprej izrečeno naše načelno stališče v najsplošnejši obliki: »da se izjavijo za samoodločbo do odcepitve«. Kaj se to pravi? To je izjava, da stojimo na dosledno demokratičnem stališču, da ne ščitimo nobene nadvlade enega naroda nad drugim, da se borimo proti vsem političnim privilegijem vladajočih narodov, za to, da ima vsak narod sam pravico odločati o svoji usodi. Pojasnilo »do odcepitve« je tu zaradi jasnosti. Kajti kakšna samoodločba bi bila to, če bi bila odcepitev nemogoča? To bi sploh ne bila samoodločba. Samoodločba za vse narode pomeni enakopravnost vseh narodov in enako pravico vsem, velikim in malim, močnim in slabim, da se odločijo svobodno glede svoje pripadnosti k taki ali drugačni zvezi s tem ali drugim narodom.

Pravica samoodločbe, pravica do odcepitve pa še dolgo ne pomeni dejanske odcepitve, dolžnosti do odcepitve. Zahtevamo pravico samoodločbe, politično pravico, ki je v Sovjetski Uniji zagarantirana vsem njej pripadajočim narodom v sami ustavi. Lenin je nekoč (pred svetovno vojno in med vojno) potrpežljivo tolmačil vsem površnežem, ki so zamenjavali pravico do odcepitve z dolžnostjo do odcepitve in je rabil nekje sledeči primer: Če sem za pravico ločitve zakona, še nisem za to, da se zakoni ločijo. Res je, da reakcionarci obtežujejo pristaše

svobode ločitve zákona, da rušijo zakon, toda to je le hinavsko zavijanje reakcionarcev. In prav tako zavijanje je, če obtežujejo nas pristaje pravice samoodločbe narodov — rušenje države ali razkosanja države.

Nasprotno: priznanje pravice samoodločbe do odepitve ravno zmanjšuje nevarnost »razpada države«. Kajti, kateri narod bo stremel po odepitvi, ali tisti, ki je zatiran, ali oni, ki je popolnoma enakopraven, ker mu je s pravico samoodločbe enakopravnost popolnoma zagarantirana? Le dosledno uresničenje pravice samoodločbe za vse narode more spraviti s sveta nacionalna trenja in ustvariti zvezo enakopravnih narodov.

Mislím, da imam kljub reakcionarnim omejitvam svobode govora in pisma v naši državi pravico, da tako govorim in pišem.

Srbska buržuazija sicer zelo uveljavlja v Jugoslaviji svojo vladajočo pozicijo in režim hegemonije srbske buržuazije dela ravno nasprotno od priznavanja samoodločbe Slovencev in drugim narodom. Toda smem vendar reči, da sem za resnično enakopravnost teh narodov in proti nacionalnemu zatiranju! To pove prvi del inkriminiranega stavka.

V drugem delu, da zahtevajo za Slovence v Italiji in Jugoslaviji pravico do samostojne države, je splošno stališče prvega dela preneseno — še vedno kot načelno — na konkreten narod, na Slovence.

Obdržati si moramo pred očmi razliko med pravico do samostojne države in dolžnostjo do nje. Samo o pravici je govor. Ta zahteva naj bi vzbujala mržnjo proti državi? Pravica samoodločbe ali pravica do samostojne države, dana Slovencev v Jugoslaviji, naj bi bila naperjena proti državi? Ta pravica pomeni šele resnično ali — če hočete — maksimalno svobodo Slovencev in resnično enakopravnost Slovencev z vladajočim narodom. Ta zahteva je naperjena proti privilegijem vladajočega naroda, je naperjena proti temeljnemu njegovemu privilegiju, namreč, da ima samostojno državo in pravico do nje.

Logično gre nož obtožbe na korenino, na idejo samoodločbe. To smatra obtožba za protidržavno.

Proletariat postavlja nacionalno vprašanje tako (kot je, mogoče ne ravno najboljšje, formulirano v inkriminiranem stavku) zato, ker je proti vsem privilegijem nekaterih narodov, proti vsaki nacionalni nadvladi, proti vsakemu nacionalnemu zatiranju. Zato brani in zahteva pravico narodov do samoodločbe, t. j. zahteva edino faktično garancijo nacionalne svobode, enakopravnosti in bratstva (t. j. miru).

Še zadnji del: »da zagovarja samostojno in zedinjeno Slovenijo«. To naj vzbuja mržnjo proti državi? Ali obstoja mogoče nujno nasprotje med samostojno in enotnostjo Slovenije na eni in državo na drugi strani? Mislím, da ne! To je vprašanje notranje ureditve države, vprašanje spremenitve centralistične Jugoslavije v federacijo samostojnih nacionalnih držav. In zagovarjanje drugačne ureditve še ne more pomeniti vzbujanja mržnje proti državi. Ena izmed nepopolnosti te formulacije našega stališča slovenskega naroda tiči v tem, da ni dovolj jasno in krepko povdarejna zahteva po federaciji. Mi stremimo za federacijo ne samo s hrvatskim in srbskim narodom, temveč tudi z vsemi drugimi narodi, ki se otresajo imperializma (s čemer priznajo slovenskemu narodu popolno pravico samoodločbe).

Možnost uresničenja naše zahteve obstoja v notranjepolitičnih in v zunanjepolitičnih spremembah, ki bodo nastopile, kajti problem narodne svobode in enotnosti razkosanega in zatiranega slovenskega naroda mora biti rešen, kot morajo biti osvobojeni vsi od imperializma zatirani narodi!

Dušan Kermauner.

Umetnik in politika

Naša (in »Slovenčeva«) izjava o priliki petdesetletnice Otona Župančiča v 1. št. »Svobodne Mladine« je dala g. Antonu Lajovicu povod za članek »Umetnik in politika« v »Jutru« 22. marca t. l. G. Lajovic nam v tem članku odreka upravičenost očitati kaj Otonu Župančiču, ker ni podpisal one znane izjave slovenskih kulturnih delavcev v »Naših Zapiskih« l. 1921. Obenem navezuje na ta konkretni primer daljše teoretično razglabljanje o mejah dolžnosti, ki jih ima do družbe človek sploh. Ker hočem za eno prihodnjih številk »S. M.« napisati članek »kultura in politika«, v katerem se bom obširneje bavil s tem problemom, naj odgovorim tukaj na Lajovičev članek le čisto kratko. Skušal bom pri tem po možnosti ustreči tudi migljaju g. Lajovica, da pri tem načelnem razglabljanju »ostane zanj konkretni Župančičev primer na strani«, čeprav se iz vsega članka vidi, da g. Lajovic stalno misli na ta primer in se s tem odrekam zelo tehtnim ugovorom proti pravilnosti njegove osnovne trditve.

Omenjena deklaracija je izšla še sredi najhujšega divjanja Jugoslovenov, v času splošne zmedenosti Slovencev. V tistem času bi torej podpis deklaracije po mojem mnenju pomenil le poudarek tiste slovenske misli, za katero se je mladi Oton Župančič vedno boril. Deklaracija je bila aplikacija slovenske misli na področje političnega snovanja tistega časa in sicer v tako širokih obrisih, da za umevanje njene pomembnosti prav gotovo ni bilo treba kake posebne »politične nadarjenosti«. Ali pa naj prisojam Otonu Župančiču manj »politične nadarjenosti«, kakor jo moram v deželi s splošno volilno pravico prisojati slehernemu volilecu, ki z vsako volitvijo poda neko politično izjavo, kakor jo moram prisojati slehernemu slovenskemu volilecu, ki se je v tistem času s takim navdušenjem izjavil za avtonomijo Slovenije. Z dejstvom demokracije je dana nujnost, da je vsak človek in celo umetnik nekoliko politično izobražen in aktiven (vsaj takrat, ko voli). Če tega ne priznavamo, tedaj moramo o nadarjenosti in posebej o politični nadarjenosti govoriti drugače, kakor govori Lajovic, odnosno, če priznavamo njegove teze o nadarjenosti v vsej konsekvantnosti, moramo zavračati demokracijo kot najusodnejšo zmoto, ker očitno stavi na vsakega posameznega človeka prevelike zahteve. G. Lajovic pa se izjavlja za demokracijo, čeprav po svoje razumevano (pravi: »Respekt pred osebnostjo je temelj demokracije in razvitega življenja družbe«) in obenem razvija svojo čudovito teorijo o nadarjenosti. To se mi zdi nezdržljivo.

Mestoma nekoliko megljena stilizacija naše izjave je zakrivila, da nam g. Lajovic očita »primitivno generaliziranje avtoritete«. Naj bo uverjen, da nam (ki smo podali ono izjavo) subjektivno danes Župančič ne more ničesar niti dati niti vzeti. Naše obžalovanje je bilo dosti globljega in intimnejšega značaja, kakor g. Lajovic misli. V ostalem pa naša izjava jasno dokazuje, da moramo ločevati med umetnikom in politikom v tem smislu, da ne zagrešujemo vulgarne napake, da bi zaradi človeka - politika obsojali tudi človeka - umetnika, zaradi človeka sedanjosti tudi človeka preteklosti ali narobe. In to je bistvo. Dosledno temu hočemo tudi delo g. Lajovica v smeri njegove specialne muzikalne nadarjenosti presoati drugače, kakor njegovo udejstvovanje v kaki drugi smeri ter se zavedamo, da velja ta princip (ki ga bo pa treba osvetliti še z drugih plati, kakor je to storil g. Lajovic) tudi za presojanje našega dela. Pridržujemo si le pravico za slovenske razmere revolucionarnega prepričanja, da je treba pojmovati življenje nekoliko enotnejše, zajeti ga bolj celotno, kakor je to pri nas običajno zlasti med kulturnimi delavci in da je po našem mnenju potrebno to zlasti v odnosu med slovensko kulturo in politiko. Močno dvomim, če je to prepričanje znak tiste primitivnosti, ki je po Lajovičevem mnenju menda sinonim za omejenost. Primitivni smo, da, to se pravi: v nas je

mного življenjske volje, ljubimo pokončno rast in strastno stremimo po skladnosti čustva, misli, besede in dejanja.

Besede o socialnih grupah, ki smatrajo svojo idejo za »edino zveščavno«, bi bilo treba nekoliko pojasniti. Resnica je, da smatramo mi svojo smer za zdravo in pravilno — sicer bi sploh ne govorili — a g. Lajovic naj bo preverjen, da smo pripravljeni svoje ideje braniti predvsem z argumenti. Le to želimo, da vsakdo polemizira z nami vsaj v takem tonu, kakor g. Lajovic.

„Popolno respektiranje vsakega človeka. Zato pa je dopustno le s prepričevanjem dobiti posameznika za kako socialno akcijo, nikakor pa ne s pritiskom.« Ne morem verjeti, da je g. Lajovic mislil tu na nas. Koga moremo mi s sredstvi, s katerimi razpolagamo, sploh do česa prisiliti, razen, kolikor ga moralno in umsko »silimo« z ognjem svojega prepričanja in z močjo argumenta. **Lojze Udè.**

Franu Albrechtu et consortes

»Pozivljam g. V. Košaka, da imenoma navede večino teh sotrudnikov, ki me odklanjajo, kakor tudi njih izjave. Ako tega ne stori, ga moram javno imenovati brezvestnega lažnika in obrekovalca.«

**Fran Albrecht v »Pozivu«, »Jutro«
18. III. 1928.**

»Podpisani člani »Kluba svobodnih slovenskih književnikov« izjavljamo, glede na Košakov članek Franu Albrechtu, uredniku »Ljubljanskega Zvona« (v 3. številki »Svobodne Mladine«), da najodločnejše obsojamo osebne napade vobče, posebno takšne, ki izvirajo iz malenkostno samoljubnih zagrenjenosti...«

»... se nam zdi ob tej priliki še posebno potrebno poudariti, da nimamo s »Svobodno Mladino« nikakšnih niti posrednih, niti neposrednih stikov...«
Angelo Cerkvenik, Miran Jarc, Tone Seliškar, Silvester Škerlj, Karlo Kocjančič v »Izjavi«, »Jutro« 18. III. 1928
(tik pod Albrechtovim »Pozivom«!)

»Ne bom še posebej poudarjal, da je taka javna zloraba privatno izrečenih mnenj ali pa neresno mišljenih opazk predrzna kršitev najobičajnejšega takta...«

**Miran Jarc v »Izjavi«, »Jutro« 22.
III. 1928.**

Na moj odgovor »Franu Albrechtu, uredniku »Ljubljanskega Zvona« v 3. štef. »Svobodne Mladine« sta izšli v »Jutru« kar dve »Izjavi« in en »Poziv«, ki prav tako kot Albrechtov odgovor v 2. štef. »Lj. Zv.« za 1. 1928., jasno osvetjujejo gnile razmere v našem kulturnem življenju in kažejo v prav čudni luči značajnost piscev.

Albrecht, kot tudi Jarc in petorica članov »Kluba svobodnih slovenskih književnikov« mi očitajo, da sem osebno napadel Albrechta in sicer iz »malenkostno osebne zagrenjenosti«. Z ozirom na ta očitek izjavljam ponovno, da sem napisal svoj odgovor in svoje ugotovitve Albrechtu-uredniku, ne pa njegovi privatni osebi in da tudi nimam nobenega vzroka, da bi mu bil o seben nasprotnik. (To je bilo tudi razvidno iz mojega prvega odgovora, ko sem pisal »...ne radi Albrechta...« »...temveč radi tega, ker je značilna slika (namreč njegov odgovor v 2. št. »Lj. Zv.«) naših razmer« (»Sv. Ml.« 1928. str. 72.).

Nadalje ugotavljam, da Fran Albrecht ni odgovoril na moja vprašanja in ugotovitve v 14 točkah, marveč samo zastavil zofistično vprašanje (v katerem me pogojno imenuje lažnika in obrekovalca), ki zadeva komaj eno tretjino ene točke (4 točke) mojega dokazovanja, da Fran Albrecht ni zmožen urejevanja. Dobro se je namreč zavedal, da se sotrudniki »Lj. Zv.«, ki ga odklanjajo, ne bodo upali tega povedati javno. Pri nas je pač taka navada: za hrbtom udrihaj, hodi od gostilne do gostilne, od kavarne do kavarne, od človeka do človeka obrekuj, zmerjaj, natoleuj — to je taktno, samo nestori tega javno — ker to je netaktno. Ker pa sem jaz »zagrešil netaktnost«, da sem povedal javno svoje mnenje, so pač lopnili po meni in sicer prav oni, ki so sicer »privatno izrekli mnenja«, in »neresno mišljene opazke« (glej Jarčevo »Izjavo« v »Jutru«.) — Najlepša hvala za tako »moralo«, gosпода, jaz zaenkrat še nisem tako »razvit«, da bi jo zmoget! — Petorica »svobodnih« pa je čutila potrebo, da mi je kot klubovemu članu padla iz dvomljivih interesov v hrbet (sestanku, ki bi naj o tem vpadu razpravljaj, pa se je razen g. Cerkenika solidarno umaknila) in »še posebno potrebo poudariti«, da ni v nobeni zvezi s »Svobodno Mladino«, česar niti jaz, niti kdo drugi od »Svobodne Mladine« ni nikjer in nikdar trdil, niti želel. (Strah ima res velike oči.)

S tem definitivno zaključujem svoj odgovor, ker smatram vsako nadaljno razpravljanje z ljudmi, ki imajo tako moralo, za neplodno.

Vinko Košak

Maksim Gorkij

Praznovali smo 60-letnico ruskega proletarca, ki je postal svetoven pisatelj. Bosjak Aleksij Maksimovič je prodril iz stepe na kulturni zapad in ga premagal. Od tega trenutka, ko se je zavedel gre njegova pot premo v novo življenje, za katero se je boril skupno z zatiranimi masami carske Rusije.

V njegovi domovini in po vsem svetu je bil njegov dan manifestacija proletarske kulture. Prvič se je priklonil pred njo oholi svet kapitalistične kulture, prvič je umolknil klopotec buržuazije, ki je začutila v ruskem proletarcu nepremagljivo silo.

Skromni domovi delavskega razreda so se zasvetili v luči človeka in njegove vere v zmago. Tudi slovenski proletarci so počastili svojega pisatelja z lepim večerom pod vodstvom D. P. Z. Svobode. V Mestnem domu je predaval naš sodruđnik Bratko Kreft; za njim so še 4 recitatorji čitali razne odlomke. Udeležba delavcev je zadovoljila; bila je dokaz, da se budi novo življenje tudi v tej zatrti pokrajini.

Ob 60-letnici so v Sovjetski Uniji znova izšla vsa njegova dela, razna pisma in razprave o njem; slavnostna govornika sta bila Rykov in Buharin. Sodelovala so vsa društva in gledališča, ki so vprizorila pisateljeve drame: Na dnu, Otroci solnea, Sovražniki in razna prirejena dela. Najbolj znan je njegov roman proletarke Mati, ki je uspel tudi v filmu. Omenim naj še: Delo Artamanovih, Foma Gordjejev in Detinstvo. Pisatelj se vrne spomladi iz Italije, kjer se je zdravil in napisal dva romana.

Njegova zasluga je dosledna zvestoba do življenja, ki ga je točno in neposredno podal v svojih umotvorih. I. P.

PROTOKOL

Miletić, demokrati, klerikalci in „Mladina“

Na seji belgrajskega radikalnega krajevnega odbora 12. marca t. l. je odvetnik dr. Strašimir (nomen est omen) Miletić napadel »Mladino« zaradi članka o Makedoniji (najbrž onega v l. št. l. 1927/28) »u kome se kaže, da u Južnoj Srbiji žive Bugari i da je ceo članak jedna propaganda za Bugare« (»Politika«, 13. marca 1928). Jasno je, da ta nesrečni advokat članka ni bral, kajti v članku se govori samo o Makedoniji in o Makedoncih, o Bolgarih niti besedice, s čemer seveda — toliko je mož zadel — nočemo reči, da v Makedoniji sploh ni Bolgarov. Da ima cel incident poleg te odurne še svojo šaljivo stran, za to je poskrbel Miletić s tem, da je obenem tudi vehementno napadel SLS, češ, da je »Mladina« klerikalna revija in da je potemtakem očitno, da igrajo klerikalci dvolično vlogo. Ulogo klerikalci, tega pa res niso zaslužili, vsaj v tem primeru ne. Mislím, da se je do tukaj treba za ta incident zahvaliti radikalnim študentom na ljubljanski univerzi, ki so, kakor moramo po tem soditi v resnici sijajni poznavatelji slovenskega kulturnega in političnega življenja in sploh naši dobri in iskreni prijatelji. Veseli nas, da tako dobro in plemenito izrabljajo čas svojega študija v bratski Sloveniji. »Jutro« 13. marca t. l. — kdo drugi, če ne »Jutro« — je seveda z naslodo zabeležilo ta napad na »klerikalno Mladino«. Dr. Sušnik, zunanji minister Jugoslovanskega kluba in nekdanji vneti zagovornik pravičnega reda v Makedoniji (njegovoga govora o Makedoniji in ne o Južni Srbiji — v belgrajski skupščini pred nekaj leti nimam ravno pri rokah, da bi malo pocitiral in ponazoril tragi-komična pota slovenskega politika) se je seveda takoj splašil — to je njegova dolžnost — in v »Politiki« 14. marca podal izjavo, v kateri prvič, drugič in tretjič pribija, kako neutemeljen da je bil napad dr. Miletića na SLS (na »Mladino« kajpada je bil utemeljen ker je »proti-klerikalna«, torej neslovenska). No, prav; samo nekoliko drugače bi bil pa to lahko storil. Zlasti Orlom bi bil čisto lahko prihranil sramoto, da srbsko-militarična usmerjenost njihove vzgoje (ki je taka toliko, kolikor je zavisna od centralnega vodstva) služi kot potrdilo lojalnosti SLS nasproti Belgradu. Uredništvo »Slovenca« je ta incident uporabilo za to, da je 14. III. obrazložilo menda tisto »svoje stališče«, ki ga je bilo obljubilo obrazložiti ob Ocvirkovem obglavljanju Mladinskih sodruđnikov. Več besed o njegovem nesnažnem pisanju nočem izgub-

ljati. Če nam hočejo razni Terseglavi, Kreki in Čampe, ki posameznike izmed nas kolikortoliko poznajo, dokazati, da je njihova katoliško-krščanska etika še slabša od Jutrove, nam tudi prav. S tem naša moč le raste.

Če napravimo še zaključni pregled o dosedanjih napadih na »Mladino« (radikali in demokrati nam po potrebi pravijo komunisti, klerikalci, samoslovinci, — klerikalci pa, tudi kakor ravno kaže komunisti, liberalci, demokrati in komajsllovinci), potem moram kljub vsem tem nadlogam končati z veselim smehom.

L. U.

Joca Jovanović in Slovenci

Takorekoč najodličnejši klerikalni akademik, Baldomir Schenk, je nedavno tega sam sebe in s tem bodoče voditelje našega naroda njegove sorte na tak-le način karakteriziral: »Proti vojni se borite?, je rekel. »Nima smisla; ljudje vendar hočejo vojno! Vprašajte Madžare, ki so viteški narod, pa boste videli! — Kitajci? Nikar ji ne vpoštevajmo! Saj to skoro niso ljudje! — Mase? Kaj govorite vedno o masah! Masa ni nič. Čreda je, ki sama ne ve, kaj bi rada. Poveš ji lahko, kar ji hočeš pa ti vse verjame!« Ali ga spoznate, državotvorca? Zadnjič je delal družbo bivšemu ministru, zemljoradniku Joci Jovanoviću, ki je prišel pojasnjevati nam Slovincem odnošaje SHS do Italije. Kaj da bi, je skoro rekel, gledali življenje, ko pa je vse tako lepo napisano črno na belem v tekstih paktov in pogodb. Le-te čitajte pa boste vedeli, kaj in kako. In ker smo Slovenci nepismeni, je prišel on, Joca, naravnost iz Zaječara, da nam jih prečita. Dokler nas ne bo konec, mu bomo hvaležni. — Sedita torej slovenska študentovska para in minister Joca iz Beograda in pijeta kavo. Prisedem in pogovor krene na slovensko vprašanje. Joca: »Za vas Slovence je Jugoslavija najlepše, kar si morate misliti. Da ste samostojni, bili bi »Pufferstaat«. Potem ste izgubljeni.« »Seveda, saj tega tudi nočemo«, hiti državotvorni Slovenec. »Pa vendar,« si drznen, »davki, ki jih plačujemo so nezaslišano težki in krivično razdeljeni.« »Kaj še«, pravi Joca, »pri nas so še težji. Le vi za to ne veste, ker ne poznate prilik. Pridite in pogledjte!« »Da, da«, pravi moj sonarodnjak, »premalo se poznamo. Ne pravim, naj bi Srbi nas spoznavali, ampak mi, ki nas je manj, bi morali Srbe.« »Prav dobro«, naveže Joca »vsa naša notranja trenja so zgolj psihološkega značaja.« »Pa vendar«, zopet posežem vmes, »se mi propad slovenske industrije zdi vse prej kot — psihološki!« Mislil sem, da bo vztrajal. Toda pogledal je skozi okno in zavzdihnil: »Tudi naša industrija propada: vedno čujem naše »privredne krugove« tarnati o krizi.« »Saj se mi ne pritožujemo«, mu priskoči na pomoč naš dični kolega Schenk. »Pri nas funkcionirajo železnice in pošte priznano najbolje v državi.« »Ne bode dolgo«, pravim, »ukinili bodo poštno direkcijo!« »Kaj bi z njo«, skoro veselo izjavi moj Slovenec. »Kaj pa teater, ki ga bo prej ali slej konec, ali tudi njega ne rabimo?« vprašam začuden. »Jasno,« vpade Joca, bivši minister (Bog nam daj obilo takih) »Najlepši dokaz za to je vendar, da ga ne morete vzdrževati. Odločno sem za to, da vam Beograd ukine sleherno subvencijo v take svrhe. Če se ne rentira, naj se zapre!« »Kakor kakšen bar ali kino, kali?, prekinem ogorčeno. »Mar istovetite razkazovanje golote ali kak »wild fest« film s predstavljanjem našega Cankarja?« »Seveda, dragi moj,« razpreda Joca dalje svoje nazore o slovenski kulturi; »končno je le vse zabava. In če imajo ljudje raje goloto, kaj jim silite Cankarja? Čas je pač tak!« Tu je višja sila prekinila najin razgovor. O, večna škoda za slovenski narod! Nikoli ne bo izvedel, kaj misli odlični državnik še o marsikaterem njegovem

problemu. Zame pa je bilo dovolj, da sem videl, kakšna državotvorna idila sta Srbijanec, pa magari, da je v opoziciji, in Slovenec, kadar je njegova stranka našla v Beogradu kupca za svoje glasove v parlamentu.

Aleksij Baebler

Izjava

Izjavljam, da je sicer res, da sem vedel o ravnatelju ljubljanske zvonarne (firma »Ubiti Zvon«) v privatnih pogovorih več slabega kot dobrega povedati, da pa sem v hrbtnici nekoliko mehak in torej nisem pripravljen za to tudi javno odgovarjati. Protestiram, da se kdorkoli, ki me je slišal govoriti to ali ono, sklicuje name in ponižno priznavam, da sem čenča.

Mirko Koštrun.

PRILOGA

Ivo Sever:

Pro domo

(O objavljanju in neobjavljanju, o metodah in kritikah in o polomu starih.)

Motto: Ne bojmo se — Resnice...

Privatna in neprivatna pisma borcev in tvorcev so njihov najbistvenejši komentar, da, često celó ključ do njihove »najtišje kamrice«.

Za »vzгляд«, kako se tako eminentno važno delo objavljanja opravlja pri nas, hočem navesti nekaj primerov najnovejšega datuma — da ob njih in potom njih pokažem na popolno nemoč in nedoraslost starih metod in »starih« sploh.

I.

V »Jubilejnem Zborniku za petdesetletnico Otona Župančiča« objavlja Fran Albrecht, urednik istega, izbor na Župančiča naslovljenih pisem Ketteja, Cankarja in Murna (l. c. 16—45).

Značilno za ta »Spomenik prijateljstvu« je, da je od Ketteja objavljeno le — dvoje pisem in da je razmak med njima — en mesec;

— značilno je, da je od Ivana Cankarja objavljeno le — troje pisem in da je razmak med prvim in poslednjim — dobrih deset let!

— značilno je dalje, da je Murnovih širokobesednih pisem — osem in da od prvega do poslednjega niso potekla niti — tri leta! Z drugimi besedami:

— značilno je, da je Albrecht za ta »spomenik prijateljstvu« moral odmeriti Murnu — 17 strani, Ketteju zgolj — 4 strani, Cankarju pa — v razmaku od dobrih deset let oz. v razdobju od prvega pisma prav do Cankarjeve smrti — borih 8 strani!

Značilna za naše današnje razmere je dalje objaviteljeva opomba na strani 16.: »Mesta, ki se nanašajo na privatno (!) življenje sem črtal« — ko so vprava mesta za spoznavanje pesnikov in umetnikov bistvenega pomena in se torej nikakor ne bi smela črtati, ker se vprav v njih najjasneje zrcali pesnikov odnos do ženskosti in večnoženskostnega — in s tem do umetnosti in slovenskosti sploh!

Značilna za naš čas je tudi nadaljna opomba objavitelja: »Osebe, ki še (!) živé (!), sem označil z začetnicami«. Ne glede na to, da je to stališče nam, ki gledamo na podobne reči sub specie aeterna, silno nesodobno in filistejsko, je treba ugotoviti, da je isto v objavljanju tudi skrajno nedosledno in nesmotreno sprovedeno, kajti »osebe, ki še živé« so omenjene v pismih s polnimi imeni preko tridesetkrat, in sicer predvsem takrat, kadar so — pohvaljene; skratiko, ki se vam na drugem mestu sama »odgoneti« pa predvsem takrat, kadar so — grajane... Na mestih, kjer bi gotove osebe imele biti preveč brezobzirno skritizirane, zeva nasproti praznina, ki naznačuje tudi mesta, nanašajoča se na »privatno življenje« in mesta »kjer je v originalu iztrgano četrto pole«; takih izpuščenih mest pa je v celem »samo« — dvajset...

Skratka: ad hoc od Župančiča prejeta in ad hoc od Albrechta izbrana pisma, ad hoc črtana in izpuščena mesta, ad hoc krajšana in ad hoc nekrajšana imena podajajo v celoti zmotno, nepopolno, priložnostno sliko brez znanstveno-kritične vrednosti.

Imenujmo to »metodo« objavljanja — priložnostno-nekritično objavljanje korespondence.

II.

Na strani VI. prvega zvezka Zbranih spisov Ivana Cankarja (urednik Izidor Cankar) izjavlja »založnik«, da je izločil iz istih vso Cankarjevo korespondenco,

češ, da »se zdi«, da »za izdajo njegove korespondence čas še ni ugoden.«

Za razliko od prve imenujmo to »metodo« »objavljanja«:

— metodo neobjavljanja,

— metodo zamolčevanja,

— metodo najposmrtnjše posmrtnosti (kjer morajo vsi »pripadeti« in menda celo njihovi bližnji in daljni sorodniki — izumreti, da bi se korespondenca »smela« objaviti),

— metodo strahopetne samoljubnosti narodnih »vodij« in »avtoritet« (in med te se štejejo malone vsi, ki Ivana Cankarja sedaj — po smrti »priznavajo«, ga »razumejo« in se celo divijo njegovemu kolosalnemu obdelovanju »takratne gnilosti« — najsi vihti Ivan Cankar v vseh svojih delih svoj bič — risum teneatis, amici! — prav nad njimi samimi in torej nad — današnjo njihovo gnilstvo!)

— metoda »mož«, ki si ne upajo videti napisano, kar so sami napisali in podpisali, ker se boje — resnice... in beže pred seboj in pred lastnimi sencami!...

Bratje! Dogajajo se vnebovpijoče reči! Cankar je v mislih na nas, ki pridemo za njim, gradil vekovečni temelj, iz katerega je z bičem v roki nagnal vse farizeje, mešetarje, hlapce in nečistnike — ti ljudje pa bi si takoj po njegovi smrti prilastili ta tempelj in ga proglasili za — svojega, da se samopridno grejejo v njegovi svetlobi in si v senci Cankarjevega genija hlade svojo kosmato vest.

Laste si ga oni, ki so mu vse življenje kazali vrata in hrbet, mu metali polena pod noge, zažigali grmade in pustili, da je predčasno izkrvavel... — Kot si že sedaj laste našega Srečka, ki so ga še nedavno puščali »pred vrati«, ga »molče ignorirali« ter ga takorekoč pognali v smrt — in kot ženejo v absolutnem pomanjkanju instinkta sodobnosti vse nas novoborce v duhovno smrt, z budalasto-jalovim izgovorom, češ: »Taka mladina piše sebi in svojemu narodu pogin« (Fran Albrecht, Lj. Zvon 1928/128); in da bo mera polna, si bodo v bodoče na isti način lastili nas, ki nimamo ž njimi, »starimi«, prav nobene druge skupnosti, kot da — trpimo pod isto = njihovo knuto, pod katero sta trpela in dotrpela med drugimi tudi naš Ivan Cankar in Srečko Kosovel...

— Cankarjeva, s srčno krvjo napisana korespondenca, njegova — oporoka, pisana nam, je obsojena, da obledi pred objavljenjem vsaj toliko, kolikor je do danes obledela na pr. Mahničeva, t. j., da postane zgodovina in z golj zgodovina. In morda bodo enkrat naši vnučki zvedeli iz nje, kar je Cankar trpel pod našimi nasprotniki — za nas... Da, če nam bo Bog dodelil Metuzalemovo starost, moremo gojiti celo nado, da

bomo Cankarjeva pisma, ošpičena in okinčana s kraticami in »krajšanji« celo mi sami že mogli čitati na naših smrtnih posteljah...

Na temelju takega — neobjavljanja morejo prizadeti p. n. »očetje domovine« in njihovi verni sluge seveda še nadalje »mirne vesti« in »čiste duše« igrati svoje sakrosanktne vloge, ignorirajoč vse, kar je novega, zdravega, močnega in — slovenskega v nas...

— Nepošteno je, zapirati **narodne in človečanske** zaklade v — **privatne** predale! In ako jih urednik v najkrajšem času in v celoti neokrnjene ne da »na svetlo«, ne greši le nad — samim seboj, nad Cankarjevim genijem, nad naročniki Zbranih spisov, temveč **greši** predvsem še nad **našo novo** generacijo — nad Cankarji, Prešerni in Levstiki v nas!

Kajti Cankarjeva pisma so verna slika današnjih vnebovpijočih razmer in mi imamo ne le sveto pravico, temveč tudi presveto dolžnost, **zahtevati**, da ožive ti skriti zakladi v **nas**, v razodetje in potrdilo **nas** in popolne podedbe Ivana Cankarja.

— Pregelj proslavlja v Župančiču »centralno osebo Slovenstva« (Jutro 7. 2. 28.), toda pozabil je to Slovenstvo — formulirati. Nam je po smrti Ivana Cankarja ta »centralna oseba« in **edina** resnična vez med prejšno in novo generacijo bratrance mu po rodu in duhu — Izidor Cankar, in ostane tako dolgo, dokler mu mi tega prapora ne odvezamemo, ter ga vrnemo, kamor spada: umetnosti sami — kar se bo zgodilo v nesluteno kratkem času...

»Pritisk od zgoraj« je pri nas tako strahovit in — enovit, da se mu celo Izidor Cankar, ta najidealnejši borec prehodne generacije ne more trajno zoperstavljati, radi česar zabrede prav vsako njegovo, genijalno započeto delo brez pomoči v sterilnost (o čemer bo še govora). Logično je potem, da zapadajo za njim vanjo brez pomoči tudi vsi ostali mnogoštevilni »prehodniki«, kot Josip Vidmar, Stano Kosovel, A. Vodnik — in še cela kopica takozv. »mladih«...

— Izidor Cankar naj se zaveda, da vidimo v njem heroja, ki ga tarejo za nas in radi nas — zaveda pa naj se tudi, kako usodno trpimo mi najmlajši prav radi te njegove tragične krivde in da bomo, ko zmagamo — zmagali tudi zanj. (Prav to je razlog, da bomo o njem vedno in javno vodili evidenco.)

Izidor Cankar namreč še ni dovolj močan, še ni dovolj **brezobziren**, da bi svoje mnogorodno delo **brezobzirno** in **do kraja** branil proti filistejcem. Toda mi bomo nesli slovenski prapor naprej, pa najsi v tem boju s filistejskimi pošastmi donkihotski tragično — zmagamo. In prav v tem se očituje **absolutna nadmoč**, da **nezmotnost** idealnejšega, upornejšega dela resničnih novoborcev, premoč, izvirajoča iz brezobzirne iskrenosti, iz instinkta višje, duhovnejše sodobnosti ter neomajne, mladostne vere in moči (strogo ločeno od »prehodnikov«, ki se »zaženó — a se pozneje vstavijo« oz. klonejo, bodisi že pod silo vnanjih ali notranjih razmer.)

Najbistveneješe potrdilo zares — mladih, pravih novoborcev je namreč práv to, da se »zaženó« — a se pozneje **ne vstavijo!** Da se ne vstavijo **nikdar in pred nobeno silo na svetu**, ker so, in če so polni najšodobnejšega, racionalnega aktivnega idealizma oz. novoslovenskega idealnega aktivizma, ki ne pozna kompromisarstva, ne polovičarstva, ker pozna zgolj — može!

Prenešeno na Novoslovenstvo in slovenski narod, slove to: Dragi slovenski narod — na Koroškem, na Primorskem, v Ameriki in v Jugoslaviji: če si trpel 1000 let, da si postal slovenski, trpi po slovensko še malo, da postaneš Narod-Novoborec-Bogonosec in — Bogomilec, ali pa — pojdi med »prehodnike« in »klóni pod silo razmer«, — — — — —

— — — — —

— — — — —

III.

Slovinci imamo danes — horrible dictu! — svojega (bodočega) Meštroviča: kiparico Karlo Bulovčevo, ki pa ji bo uprav radi tega sojeno življenje — recte zapostavljanje in trpljenje — vseh naših velikih mož...

Vprašam: kako je mogla priti v Slovenski bibliografski leksikon, katerega urednik je Izidor Cankar, tako prazna »objava« o nji, ki jo urednik iz razstave l. 1924. vendar mora poznati in je to takorekoč njegova specialna stroka?

Kako je mogoče, da niso v tem leksikonu vse osebe brezizjemno merjene z nekim sorazmernim, absolutnim kriterijem, kako je mogoče, da ne zadošča niti dvovrsten kriterij: prvi za — žive, drugi za — mrtve..., temveč da se celo živi dele a) v »stare«, ki so vredni neke sodbe in sinteze (n. pr. kiparja Bizjak in Gangl; Funtek, Govekar; Čerin, Foerster) in b) v »mlade«, ki tega — ne zashžijo...

Kako je končno mogoče, da se celó med slednjimi odmerjajo talentom in talentičem enake ali celo pozitivnejše zvoneče »objave« kot — resničnim umetnikom?

Z drugimi besedami: Kako je mogoče, da tako važno, sodobnosti namenjeno delo ne dá vseodločujoče **kvalitativne** razlike med »mladimi« niti slutiti, kaj šele, da bi jo preciziralo? Ali se uredništvo ne zaveda, koliko bi delo pridobilo, če bi bilo tudi v tem oziru — objektivno?

In: če se smatra umetnostno zgodovinarstvo pri nas kljub nedognanosti za najnaprednejšo in tako prepotentno avantgardo, da misli, da mora »previšek« svojih moči uporabljati za razne »reševalne ekspedicije« celo v sodobni naši literaturi, glasbi itd., — kako to, da so v leksikonu prav objave iz umetnostno-zgodovinskega področja (na pr. Berneker, Frankè) tako strahopetno skope s sodbo in tako diletantski nedorasle celo v primeri z onimi iz — literarne in glasbene stroke (Bevk, Finžgar; E. Adamič, Betetto)?

In: Kako to, da je sodba in objektivna kritika mogoča, čim je dotičnik — umrl, oziroma na nek način zapadel — prošlosti (Govekar, Funtek), a ni mogoča, ko je dotičnik v naponu svojih sil? Mar se **dejstvo** oz. **umetnost** z nastopom **smrti** tvorca — **spremeni**? In: mar ni vse bistvovidnejše in smotrnejše, pisati takozv. objektivne kritike in objave živim — kot mrtvim, oz. tudi živim, če že mrtvim? Mar naj bi res ne bilo absolutnega merila za umetnost vseh časov in posredno torej za umetnost sodobnosti? In če bi ga ne bilo: mar smo potem še upravičeni v kakoršnekoli objave, sodbe in kritike?

Če ima slovito umetnostno zgodovinarstvo pri nas smisla samo za — prošlost, za — posmrtnost, in je tako prazno resničnega = svobodnega umetniškega instinkta, da prikazuje celó tako **samorodnega genija**¹ kot je Karla Bulovčeva za šolarčka — potem naj isto z svojim umetnostno-zgodovinskim »aparatom« ostane zgolj na svojem, umetnostno-zgodovinskem polju, ne pa, da se podaja tja, kjer se mu udara pod nogami in se kot umetnostno merilo za **najvažnejše**, za **sodobnost** ne le diskretira, temveč sploh onemogoča!

— Imenujmo to metodo objavljanja — skandalozno metodo umetnostno-zgodovinske šole, obrnjeno v sodobnost.

¹ (O tem svetlem pojavu bom predaval ob priliki jesenske razstave v Ljubljani in bom ob številnih skioptičnih slikah Michelangela, Rodina in Meštrovića med drugim in poleg gornjega na samoroden način dokazal tudi ženo-genija. I. S.)

IV.

Ljubljana, 2. 4. 1928.

J. U. Dr. Vladimir Knaflič
odvetnik.**Velecenjeni gospod Ivo Sever,**

koncem 72 strani št. 3 lista Svobodna Mladina ste objavili odprto pismo gospodu St. Kosovelu. Po njegovem naročilu Vam vljudno sporočam, da zahteva g. Kosovel, da objavite v istem listu preklic, čegar besedilo bi bilo pridržano še nadaljnim najinim pogajanjem, oziroma bi Vam poslal besedilo, katero bi se potem v nekaterih podrobnostih ev. tudi lahko še omililo. Prosim, da mi blagovolite tekom treh dni sporočiti, ali v načelu sprejemate ureditev zadeve, ker imam sicer naročilo vložiti proti Vam tožbo pred ljubljanskim kot tiskovnim sodiščem. Stroški dosedanjega zastopanja po 500 Din grede seveda tudi že v Vaše breme.

Z odličnim spoštovanjem

Dr. Kn.

r e c.

Odrpto pismo

gospodu J. U. dr. Vladimiru Knafliču, kot zastopniku gosp. St. Kosovela.

Mesto odgovora na Vaše cenj. pismo z dne 2. 4. 28 dovolite, da Vam kot kritik in književnik povem nekaj misli principijelnega značaja:

1. da s človekom, ki ni izpolnil dane obljube, sploh nimam kaj razpravljati;

2. da ne glede na to in pri najboljši volji ne vem kaj naj bi preklical;

3. da smatram vsako sodno postopanje **med literati, umetniki in borci idejnega sveta** za neumestno in **tožitelja** ponižujoče, iz enostavnega vzroka, ker je »merilo« — nezadostno in ker ima takozv. kulturni delavec — kaj šele urednik! — za svojo obrambo na razpolago vse bolj močna, dokazljiva, neizpodbitna in — pravičnostna pota... (Grohar! O. Wilde!)

4. Preklicujejo naj šufti — resnični umetnik ne bo nikdar ničesar preklical — niti zahteval od soborca kakih samoljubnih »preklicev«.

Prejmite, gospod doktor, izraze mojega spoštovanja.

Na Velikonoč 1928.

Ivo Sever

— Imenujmo to metodo — metodo brezobzirnega, najsodobnejšega objavljanja korespondence — novi, višji, duhovnejši Resnici in Pravici na ljubo.

(Dalje prihodnjič.)

Poslano

Odprto pismo gospodom urednikom „Jutra“

Kot odgovor na moje Poslano v 3. številki »Svobodne Mladine« ste izjavili v Jutru z dne 22. III., da za dotično notico ni odgovoren gosp. Stano Kosovel (najsi mi je bil isti osebno in kot odgovorni urednik za kulturne zadeve ob priči sourednika dal besedo za objavo recenzije v Jutru!

— Tem slabše za vas, gospodje uredniki (ki vas za enkrat še ne bom imenoval z — imeni): kajti v tem slučaju se moje Poslano nanaša na vse vas in je isto spremeniti le v toliko, da proglašam sedaj razen gosp. Kosovela tudi vse vas »za ocenitev omenjene knjige nedorasle kritike-šarlatane«, — v kolikor se ne bi odzvali mojemu povabilu na — Rhodos...

Vi, ki ne zmorete kratkih izjav brez logičnih nesmiselnosti in jecljavih kontradiktornosti — kakršnih so za čudo polne tudi ostale izjave »Albrechta et consortes« v Jutru — vi si upate izgovarjati dalno-sežna »dejstva«, oznanjati laž za resnico in delati v — umetnosti »javno mnenje«?? Mar si res domišljate, da ne bomo mogli razgaliti in v živo pogoditi vaših neahilovskih pèt, če uganjate politiko ptičev nojev, ali da ste morda sakrosanktni, če se strahopetno skrivate za vaše imaginarno »Uredništvo«?

(Da ne bo zatezanja ad infinitum, še to: vaša trditev »Priobčili smo (prvo notico) na željo (!) nekaterih (!) strank (!) iz občinstva (!)«, je, da se mi izrazim, docela izpodbita že z vašim uvodom v prvo notico: »Več čitateljev nas je naprosilo, da izgovorimo (se. mi, uredniki!) načelno besedo o knjigi, ki jo je izdal Ivo Sever o pesniku Otonu Župančiču«; v kolikor pa bi vi kljub temu hoteli »vztrajati« na isti, vedite, da sem jaz upravičen domnevati med drugim še to, da je dotična »želja« mogla priti le od — oprostite — enega ali več »prizadetih«.

V Zagrebu, 23. III. 28.

Ivo Sever.

Poslano

G. Franu Albrechtu — in memoriam

Na str. 40—47 knjige »Oton Župančič« sem pokazal na sramotno-konfuzno zmotnost Albrechta-kritika — in s tem eo ipso in še posebej na popolno nesposobnost Albrechta-urednika.

Vmeš sem citiral na Albrechtovo glavo (der Kopf, = es) nanašajoč se Lichtenbergov citat:

»Wenn ein Buch und ein Kopf
zusammenschlagen und es klingt hohl,
so braucht es nicht allemal
am Buche zu liegen.«

Pazite, gosp. Albrecht, kaj trdim: odkrit, značajan in zmogljiv človek — kaj šele urednik! — se proti takim resnim »očitkom« zavaruje oz. jih pobije, ne pa, da priposlani mu recenzijski izvod, ki bi ga bil dolžan objaviti, strahopetno in samoljubno zamolči...

Sapienti Sat.

Zagreb, 30. marca 1928.

Ivo Sever.

Plačajte naročnino!

„Svobodna Mladina“
bo prenehala izhajati,
če ne boste poravnali
naročnine za l. 1928.
Naš finančni položaj
je zelo kritičen! ■■■

**Pomagajte nam
iz krize!**

Slovenska religiozna lirika. ■■■

Naznanjamo svojim naročnikom, da izide v založbi „Križa“ antologija najlepših slovenskih religiozних pesmi z naslovom: **„Slovenska religiozna lirika“**. Pesmi je izbral in uredil ter jim napisal uvod Francè Vodnik. Supskripcijska cena znaša 15.— Din za broš., 20.— Din za vezan izvod če se naroči in plača do 15. maja t. l. Pozneje bo veljala knjigo-trška cena, ki bo višja. Naroča se pri upravi „Križa“ (Ljubljana, Miklošičeva 5) in plača na položnico „Križa“ (ček 10.815) z oznakom „Lirika“ ali po poštni nakaznici. Antologija izide v maju.

Hlapci.

»Svet slušateljev ljubljanske univerze« je sklical za soboto 5. maja v Union manifestacijsko zborovanje za slovensko Akademijo znanosti in umetnosti ter Narodno Galerijo, z namenom, da zainteresira širšo javnost za ti dve kulturni instituciji in da z živo besedo podpre nabiralno akcijo, ki naj bi storila to, česar ne store v popolnem ignoriranju slovenskih kulturnih potreb naši vladni krogi. Udeležba je bila tako škandalozna, da so morali zborovanje odpovedati.

Spet enkrat se je pokazalo, da ne leži edina krivda na Beogradu (ki pač ravna s hlapcem, kakor se s hlapcem spodobi), ampak še v večji meri v popolnem neumevanju in omalovaževanju naših dnevnikov za naše najvišje kulturne ustanove.

»Slovenski narod«, »Jutro« in »Slovenec« niso cel teden napisali eno desetino tega, kar so napisali ob priliki srbskega guslarja.

Takrat so v »Slovenskem narodu« in »Jutru« kar deževali slavospevi in celò slike; za ti dve naši slovenski ustanovi pa ni bilo ne člankov in ne slik. Nasprotno celò, sredi akcije za to manifestacijsko zborovanje je priobčilo »Jutro« 1. maja grd napad na Akademijo in Narodno galerijo, v katerem pravi član-kar E(ngelbert) G(angel?), da zaenkrat še nista potrebni, da jih narod še ne zmore in pa — to je bilo glavno — da naj Narodni dom ne preide v last Akademije in Narodne galerije.

— Torej ni bila resnica, kar je izjavil dr. Kandare pred sodiščem, da Sokolu ni do lastništva Narodnega doma!

To smo hoteli povedati, da bodo ljudje vedeli, kdo je kriv, da je manifestacijsko zborovanje propadlo in kdo je največji nasprotnik slovenske kulture.

Ko bi pisal Cankar danes svoje hlapce, bi ne govoril več le o izvestnih učiteljih, ampak tudi o žurnalistih, voditeljih strank in borceh za Nacijo.